

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

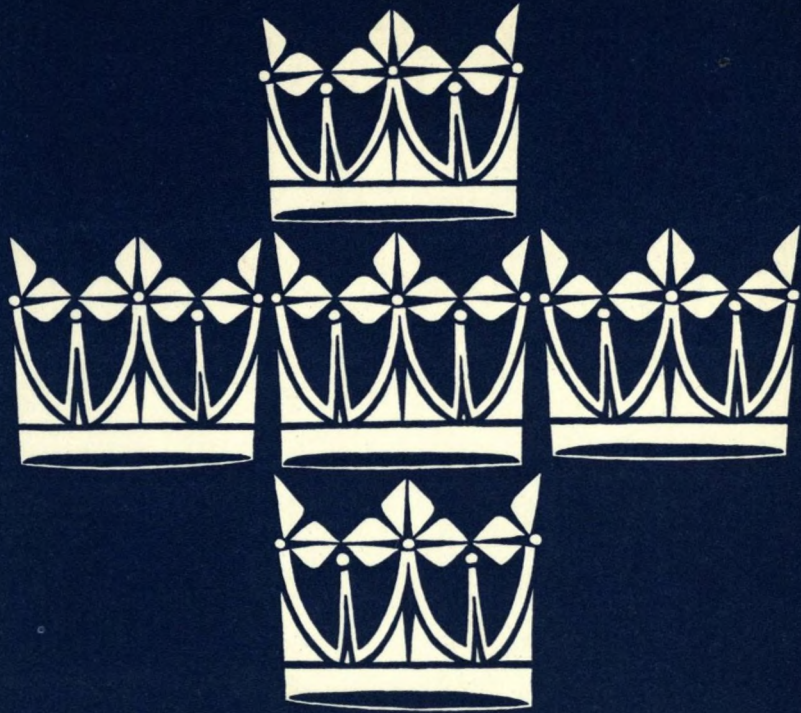
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Troels Dahlerup: Kabelslægtens våben og vasaller	345
Heraldisk patologi	354
Heraldiske kongresser i England, Schweiz, Østrig	355
Heraldica varia: Heraldisk formgivning, Ordener og medaljer, Jakobstad och De la Gardie, Flag i Sverige og Danmark	357
V. J. Brøndegaard: Nationalplanter	361
J. C. Bille Brahe: Talende tintallerkener	367
Heraldisk litteratur siden sidst: Hessen, Borge fra Nidaros til Ninive, Finlandsk adelshistorie, Fransk våbenbog, Tyske håndbøger	369
Esbjørn Hiort: Hjortevåbenet i dansk-norske slægter	375
Sven Tito Achen: Våbener for det danske Flyvevåben	385

HERALDISK TIDSSKRIFT

udgives af *Societas Heraldica Scandinavica*, hvis medlemmer modtager det gratis. Der udkommer to numre årligt, i oktober og marts. Abonnement uden medlemskab eksisterer ikke. Medlemskab koster pr. år (fra 1. april 1968):

Danmark: Dkr. 30, postgiro 1123 74.

Norge: Nkr. 29, postgiro 993 30.

Finland: Fmk. 17, postgiro 112 079.

Sverige: Skr. 21, postgiro 7 43 35.

Island: Ddkr. 30.

Udlandet: Dkr. 30.

Betaling én gang for alle (kun for personer): det 10-dobbelte.

Kasserer: Dr. h. c. Ole Rostock, Sigmundsvej 8, 2880 Bagsværd, Danmark

Ældre numre af tidsskriftet

Alle tidligere numre af Heraldisk Tidsskrift kan fås. Priserne er som følger (portofrit):

Nr. 1 samt nr. 4 til 10, pr. stk.: Dkr. 10, Fmk. 6, Nkr. 10, Skr. 7.

Nr. 2 (optryk): Dkr. 20, Fmk. 12, Nkr. 19, Skr. 14.

Nr. 3 (optryk): Dkr. 30, Fmk. 17, Nkr. 29, Skr. 21.

Nr. 1-10 samlet: Dkr. 80, Fmk. 45, Nkr. 77, Skr. 55.

Fra nr. 11 til nr. 16, pr. stk.: Dkr. 13, Fmk. 8, Nkr. 13, Skr. 10.

Fra og med nr. 17, pr. stk.: Dkr. 16, Fmk. 9, Nkr. 15, Skr. 11.

Redaktør:

Redaktør Sven Tito Achen, Politikens Forlag, Vestergade 26, 1456 København K.

Redaktionsudvalg:

Kgl. ordenshistoriograf, dr. phil. Albert Fabritius, Emiliegade 6, 1918 København V

Forfatteren Hans Krag, Lastad, Søgne, Norge

Kontorschef Gustaf von Numbers, Topeliusgatan 9 A 2, Helsingfors 25, Finland

Stadsarkitekt Hans Schlyter, Norrlidsgatan 13, Sundsvall, Sverige

Amtsrådssekretær, cand. jur. Ernst Verwohlt, Strandengen 4, 4000 Roskilde, Danmark

Skrivende medarbejdere i dette nummer:

Baron J. C. Bille Brahe, Risinge, 5540 Ullerslev, Danmark

Forfatteren V. J. Brøndegård, Santa Cruz de Cabrils, Prov. Barcelona, Spanien.

Professor, dr. theol. Troels Dahlerup, Raftvej 8, 2800 Lyngby, Danmark

Arkitekt M.A.A. Esbjørn Hiort, Strandvejen 645, 2930 Klampenborg, Danmark

Skriftställare Leif Pålsson, Förtroligheten 4, S-412 70 Göteborg, Sverige

Reklamchef Jan Raneke, Vallgatan 3, Lomma, Sverige

Directeur Kl. Sierksma, Huis Midgaard aan de Brink, Muiderberg, Nederland

Heraldisk Selskabs styrelse:

Redaktør Sven Tito Achen, Politikens Forlag, Vestergade 26, 1456 København K (formand)

Godsejer, civilingeniør Henrik Berner, Clausholm, 8900 Randers, Danmark

Kommandørkaptajn E. Borg, Østerbrogade 102, 2100 København Ø

Reklamchef Jan Raneke, Vallgatan 3, Lomma, Sverige

Dr. h. c. Ole Rostock, Sigmundsvej 8, 2880 Bagsværd, Danmark (sekretær og kasserer)

Tannlæge Christian Spangen, Postboks 10, Løten, Norge

Häradshövding Bo Tennberg, Storgatan 18, Jakobstad, Finland

Amtsrådssekretær, cand. jur. Ernst Verwohlt, Strandengen 4, 4000 Roskilde, Danmark

Typograf St. U. Zangenberg, Kastrupkrogen 19, 2770 Kastrup, Danmark

Selskabets arkiv beror hos:

Universitetslektor, cand. mag. Jørgen Tvevad, Københavns Universitets Historiske Institut, Bispetorvet 3, 1167 København K

Tidsskriftets ekspedition:

Dr. h. c. Ole Rostock, Sigmundsvej 8, 2880 Bagsværd, Danmark

Kabelslægtens våben og vasaller

Af *Troels Dahlerup*

I NUMMER 17 af dette tidsskrift, p. 303 ff, behandlede jeg det spørgsmål, hvorfor så mange danske adelsbreve fra 1400-tallet ikke blot udstedtes af kongen på forbøn af en højadelsmand, men at den således nyadledede tilmed meget ofte modtog sin velynders våben, det være sig slavisk efterlignet eller i let gennemskuelig brisur. I modsætning til den tidligere udbredte opfattelse, at våbenoverensstemmelse normalt indikerer slægtskab, opstillede jeg den hypotese, at det — i hvert fald i første halvdel af århundredet — langt fra var usædvanligt, at en højadelsmand, storgodsejer eller eventuelt en højadelig biskop belønnede sine administrative medhjælpere, ridefogeder, godsbestyrere m. m. ved — som det ofte direkte kommer til udtryk i adelsbrevet — »for tro tjeneste« at skaffe sin »svend« eller »tjener« et kongeligt adelsbrev med skjold og hjelm, og at det da ifølge tidens skik og brug (måske ligefrem heroldkollegiets praksis?) hørte sig til, at den nyadledede våben blev overensstemmende med velynderens.

I bevisførelsen spillede et par adelsbreve udstedt af hr. *Lyder Kabel* og hustru *fru Mette Jensdatter (Due)* en betydelig rolle. Men ikke blot indsamlingen af dette materiale voldte betydelige kvaler; også benyttelsen og

fortolkningen heraf krævede en større fordybelse, end der den gang var lejlighed til. Da det imidlertid nu er lykkedes at opklare de fleste hertil hørende problemer på en måde, der bidrager til at uddybe de tidligere fremsatte teorier, følger hermed en fortsættelse.

Selve Kabelslægten var af nordtysk, nærmere bestemt mecklenburgsk oprindelse og hed oprindelig *Kabolt*¹⁾. Den store tyske indvandringsbølge i 1300-tallet bragte også medlemmer af denne slægt til Danmark; men selvom flere erhvervede sig betydelig rigdom og indflydelse, blev slægten aldrig talrig her, og allerede ca. 1440 uddøde den danske gren i mandslinien med ovennævnte hr. *Lyder*, med hvis broderdatter *Elsebe* den 1462 totalt uddøde her i landet²⁾. Dens våben fremgår klart og utvetydigt af de førte sigiller, der indeholder et lodret delt skjold, hvis første felt (dexter) atter var tværdelt, medens andet felt (sinister) var tre gange skrådelt³⁾; desværre bringer seglene os ingen efterretning om våbenets farver (se fig. 1).

Jens Poulsen "Stråle"s adelsbrev

Medens hr. *Lyder Kabel* især ejede gods på Lolland, besad hans hustru *Mette Jensdatter (Due)* bl. a. gods på

1. Segl for Heyne Kabel eller Kabolt, »S. Heynonis Kabelt Milit«, 1360–64. Efter Henry Petersen: Danske adelige Sigiller fra det XIII og XIV Aarhundrede, 1897, nr. 533. Dette våben er i alt væsentligt det samme som førtes af de senere Kabeler og af Jens Poulsen.

Mors, en ø, hvis senmiddelalderlige adelslægter specielt belyses af Johannerklosteret Dueholms brevbog, og det ofte højst detaljeret. Heri finder vi således et testamente af 1454, hvori en iøvrigt lidet betydende lavadelsmand *Jens Poulsen* betænkte klosteret⁴). For dette var det af betydning at kunne fastslå det modtagne gods' adelsprivilegier, dvs. dets skattefrihed, hvorfor man lod såvel Jens Poulsens adelsbrev som hans adkomst på det testamenterede gods indskrive i brevbogen. Takket være denne omhu kan vi nu konstatere, at denne Jens Poulsen »Stråle« blot få år før (1452) var blevet adlet af Christiørn I; og ikke blot var dette sket på forbøn af fru Mette, hvis »tjener« han i adelsbrevet udtrykkeligt benævnes, men derudover skænkede hun ligefrem denne »sin tro svend« lidt jord, altså forsynede ham med en »startkapital«⁵).

Efter min ovenanførte hypotese skulle man nu vente, at denne Jens Poulsen gennem sit adelsbrev havde modtaget et våbenskjold med fru Mettes (eller eventuelt hendes nu afdøde mand

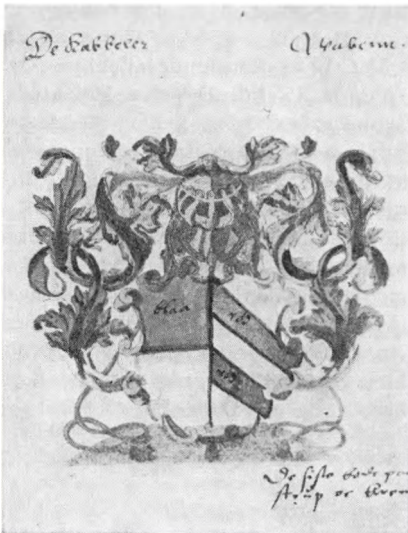
Lyder Kabels) våben. At der i stedet tildeles ham et våben med delt skjold i blå og hvidt (dansk middelalderlig heraldisk terminologi bruger vist altid betegnelsen »hvid« for *sølv*) med to pile (»stråler«) i de modsatte farver, kan dog tænkeligt skyldes, at hans familie tidligere havde ført våben. Thi selvom den i 1700-tallet af Erik Pontoppidan anførte tradition, at allerede Jens Poulsens fader *Poul Torstensen* skulle være blevet adlet af Erik af Pommern⁶), næppe kan bevises, var samme Poul Torstensen i hvert fald en person af stand, der igennem flere år havde været herredsfoged på øen Mors, en stilling, der i hvert fald krævede et segl.

Poul Jensens adelsbrev

Men også fru Mettes mand skal have skaffet en af sine svende frihed og frelse; thi Nyt dansk Adelslexikon anfører⁷), at hans svend *Poul Jensen* 8/9 1441 opnåede adelsbrev og det, som sig hør og bør, med hr. Lyders eget våben. At finde frem til kilden for denne meddelelse viste sig højst vanskeligt, idet selve Kabel-stamtavlen i Adelsaarbogen intet havde herom; først under »Rettelser og Tilføielser«⁸) meddelte bind XVIII, at dette adelsbrev skulle være udstedt af Erik af Pommern, samt at kilden beroede i det svenske Riksarkiv. Jeg skrev naturligvis straks dertil, men fik det nedslående svar, at en undersøgelse viste været negativ — som det vil fremgå af det følgende, af gode grunde. Heldigvis havde man i Stockholm også forespurgt diplomatarieredaktøren dr. Jan Liedgren, der henlede min opmærksomhed på den såkaldte *Collectio Rönbeckiana* i Lunds Universitetsbibliotek. Denne samling var opstået derved, at en genealogisk interesseret

provst Rönbeck som rigsdagsmand i begyndelsen af 1800-tallet i ledige stunder havde forsket i Stockholm, og ved en henvendelse til universitetsbiblioteket modtog jeg omgående xerox-kopier af de relevante passager. Deraf fremgik, at provsten havde foretaget en fuldstændig afskrift af det søgte adelsbrev⁹⁾, og at hans kilde var pagina 130 i »Wapnboken i Ricks Arkivet in 4to«.

Nu var en række forhen i Riksarkivet i Stockholm liggende slægtbøger af skånsk (og dermed også dansk) indhold i 1906 blevet overført til Landsarkivet i Lund, hvorfor jeg forespurg-

2. Aftegning i Niels Krags våbenbog p. 130 af det våben som Poul Jensen i 1426/1441 på Lyder Kabels forbøn fik af Erik af Pommern. Øverste felt dexter er farvelagt rødt, men oven i feltet er senere skrevet »blaa«; de to skråbjælker er blå, men på dem er senere skrevet »rød«, svarende til adelsbrevets tekst. Måske har det medvirket til denne rettelse, at våbenet fejlagtigt er blevet opfattet som tilhørende »de Kabbeler«, således som der står øverst på siden. Rigsarkivet.

te, om denne våbenbog tænkeligt fandtes dér. At jeg var inde på rette spor, fremgår af, at jeg modtog det svar, at der i en såkaldt »Sophia Braches vapnbok« hele to steder var indført referater af dette adelsbrev, den ene gang tilmed med en (ret primitiv) våbentegning¹⁰⁾. Det var dog klart, at disse kortfattede udtog ikke kunne være kilden til provst Rönbecks udførlige afskrift, hvorfor jagten måtte fortsættes.

På dette tidspunkt modtog jeg brev fra dr. Liedgren, at kun en del af de dansk-skånske slægtbøger var sendt til Lund, idet så sent som 1929 en lignende samling (som led i en større arkivudveksling) var overdraget – det danske Rigsarkiv! Specielt henledte han min opmærksomhed på den såkaldte *Niels Krags* våbenbog, der netop var i kvartformat¹¹⁾. Endelig opklaredes gåden, thi heri fandtes, netop pagina 130, et nydeligt farvelagt Kabel-våben (se fig. 2), og på den hertil modstående venstreside var gengivet det eftersøgte adelsbrev, hvis text (i let moderniseret sprogform) kan læses side 349.

Niels Krag som heraldiker

Nu er det ofte således, at har man klaret ét problem, dukker dermed gerne to nye op, og glæden over at have fundet denne fuldstændige afskrift af det gamle adelsbrev blandedes uægtelig med den sørgelige vished om, at i hvert fald brevets dato »Haderslev 1441« måtte være i bund og grund forkert. Thi den to år før afsatte kong Erik kunne – bosat på Gotland, som han jo var – naturligvis ikke udstede gyldige danske adelsbreve, og i hvert fald ikke i *Haderslev*, som nu lå i hans sejrende modstander den holstenske greves område.

Atter er vi så heldige at kunne skaffe os nærmere underretning om denne sag. Vi vender os da igen til den lille ø Mors, om hvis forhold vi ikke mindst takket være Dueholms Diplomatarium er velunderrettet. Her finder vi Poul Jensens søn *Jens Poulsen* — ikke at forveksle med *Jens Poulsen »Stråle«* — som jordejer, selvom han havde valgt den gejstlige stand og i flere år virkede som præst, 1471–78 i Kettrup, 1480–94 i Sønner Hå i Thy¹²). Han ønskede at ende sine dage, ikke i Dueholm, men i Voer kloster på Horsens-kanten, og følgelig testamenterede han dette kloster noget jordegods, hvorefter klosteret, ganske som vi så Dueholm gøre det, skaffede sig kopi af såvel adkomstbreve på det pågældende gods som af selve det adelsbrev, der sikrede godset skattefrihed.

Med reformationen overtog kronen klostergodset og dermed naturligvis også klosterarkivet, som efter nogen tids forløb førtes til det nærliggende Skanderborg slot. I 1606 beordredes et par embedsmænd i det kongelige cancelli til at gennemgå og registrere dette arkiv, til alt held for os; thi selvom samtlige de originale dokumenter nu er gået tabt, er lykkeligvis den *Skanderborgske Registratur* i god behold. Og i udgaven heraf finder vi da¹³) indført et »Konningh Erichs breff, adt hand haffuer vndt Pouell Jensen met hans affkomme frihedt och frelse och 4 gaarde till eiendomb och skiold och hielm. Daterit mcdxxvi.« At dette 1426 daterede brev er identisk med vort ovennævnte brev af »1441« kan heldigvis fastslås med fuld sikkerhed. Ikke blot svarer de i »1441« udførligt opregnede (fire) gårde i tal til 1426-brevets »4 gårde«; i den Skanderborgske Registratur anføres tillige umiddelbart efter dette 1426-daterede adelsbrev på 4 (ikke nærmere specificerede) gårde

en dom af kong Hans 1501 til præsten *Jens Poulsen* på netop det i 1441-brevet anførte gods.

Hertil kommer yderligere, at vi kan sandsynliggøre en forbindelse imellem den Skanderborgske Registratur (med brev dateret 1426) og *Niels Krag* med våbenbogen (hvori dateringen »1441«). I sit genealogisk-heraldiske studium støttedes *Niels Krag* betydeligt af sin stilling som cancelliembedsmand, fra 1603 til 1610 endog øverstesekretær, dvs. at han må have haft uhindret adgang til de gamle arkiver. Specielt interesserede han sig efter våbenbogen at dømme for gamle adelsbreve, og ikke få kender vi nu alene fra netop hans våbenbog, hvori han har indført excerpter fra nu tabte cancelliprotokoller, bl.a. vedrørende adelsbreve fra Frederik 1's tid. Desuden indeholder denne våbenbog en række, ofte meget gamle, våben uden farvelægning, men med navn og årstal, og *William Christensen* har formodet, at hans kilde i så fald var sigiller fra gamle dokumenter¹⁴). I adskillige tilfælde kan vi med stor sikkerhed gå ud fra, at hans viden stammer fra dokumenter fra *Antvorskov kloster*, hvis arkiv 1607 blev registreret, ganske som de skanderborgske aktstykker blev det året før.

Dateringsspørgsmålet

Selvom det umiddelbart er indlysende, at dateringen »1441« må være forkert, er dette desværre intet bevis for, at 1426 er det rette, idet romertal — som enhver, der har arbejdet med disse, ved — meget let misforstås¹⁵). Det er muligt, at et oprindeligt »1426«, dvs. *mcd xx vi*, for en afskriver omkring 1600 kan fejllæses på flere måder, idet vi erindrer, at der givet har været flere mellemlid fra registreringen 1606 til

våbenbogen (sandsynligvis har registratørens forfatter samtidig foretaget en fuldstændig afskrift af adelsbrevet til glæde for sin chef, Niels Krag, som han vidste, havde interesse for sligt, en afskrift, der siden blev afskrevet i våbenbogen). På denne tid fik et *v* ofte en lang, *y*-lignende nedstreg, som tilmed atter kunne føres op og afsluttes med en krølle, på hvilken måde adelsbrevets afsluttende *vi* med lidt god vilje (og en hel del sjuskeri) kunne tænkes at blive til et *xxi*, dvs. at rebussen »1441« (mcdxx xxi) derved kan løses = 1426 (mcdxx vi).

Men heldigvis er der herudover flere kriterier for at fastholde denne dato. At brevet nævner *dronning Philippa* som levende, viser, at det må være ældre end hendes dødsdag 5/1 1430. Dernæst ved vi fra svenske (svensk-finske) kilder, at Erik af Pommern udstedte adelsbreve under sine sønderjyske felttog¹⁶⁾, og da han i juli 1426 var i Flensborg og sidst på måneden

begyndte belejringen af Slesvig, er der således al mulig grund til at henlægge dette adelsbrev til netop denne tid¹⁷⁾.

Medens det for middelalderlige hændelser ofte vil være fuldt ud tilfredsstillende med en blot relativ datering, er det derimod specielt af heraldiske årsager vigtigt at få netop dette adelsbrev så nøjagtigt dateret som overhovedet muligt, idet skikken at udstede frelsebreve endnu på denne tid var forholdsvis ny og tilmed inde i en interessant overgangsfase. At hertug Valdemar 1334 tog en Frelle Hagensen (*Frille*-slægtens stamfader) i sin tjeneste og dermed fritog hans gods fra skattepligt, er det ældste hjemlige eksempel på, at en sådan handling satte sig skriftlige spor, muligvis begrundet i Frilleslægtens fortsatte købstadskontakter, der gjorde dokumentation af privilegierne aktuel. Allerede 1408 følte en efterkommer sig således foranlediget til at skaffe sig bevis af Ribe bys magistrat for, at han ikke havde

Vi Erik med Guds naade Danmarks, Sveriges, Norges, Vendes og Gottes konge, og hertug i Pommern, gør vitterlig (for) alle de (der) dette brev se eller høre, at vi for h. Luder Kabels bøn skyld og for troskab og villig tjeneste, som vi forstaaet har, at denne nærværende brevviser Poul Jensen, hans svend, riget hertil (dvs. hidtil) gjort har, og han og hans rette ægte afkom herefter os og vor kære husfruc og vor faderbrodersøn hertug Bugislav af Pommern med vorre efterkommere konger og riget med villig troskab gøre og bevise skulle evindeligt, da unde vi ham og dem (dvs. efterkommerne) frihed og frelse til sig self og paa disse efterskrevne fire gaarde og gods, saa som er en gaard i Alstrop, 1 gaard i Haarckeby, 1 gaard i Storcks-

torp og en i Eckstorp meu deres tiliggende til evig tid, og ikke flere eller andet krongods eller købstadsgods, og dertil skjold og hjelm med h. Luder Kabbell efter h. Luders bøn og begæring, saa som er seks stykker, to paa den højre side, det øverste er blaat og det andet er hvidt, paa den anden side fire stykker, de to er hvide og de andre to er røde, og de staa noget saa paa tværs. Item paa hjelmen to vesselhorn, skikket i stykker, saa mange og saa farvet som skjoldet. Thi forbyde vi alle ham her udi at hindre under vor hævn og vrede. Datum Haderslev anno domini 1441 ipso die nativitatibus Mariæ virginis (= 8. september).

(Rigsarkivet, Niels Krags Våbenbog, ved p. 130).

forbrudt sine privilegier ved at drive ikke-standsmæssigt erhverv¹⁸).

Netop på dette tidspunkt begynder flere og flere dokumenter at beskæftige sig med »frihed og frelse«: 1412 gav således Lunde ærkebiskop en på stiftets eget område, Bornholm, bosat mand sådanne privilegier; i 1413 og 1417 var det kongen, der lod privilegier af denne art udfærdige; og 1418 møder vi det ofte omtalte (gennem Dueholms Diplomatarium bevarede) adelsbrev for brødrene *Svenning* og *Mikkel Andersen* (Vinter af Vodstrup), som hr. Anders Ovesen (Hvide) skaffede disse sine tjenere¹⁹). Ikke blot kan vi i flere af de her anførte tilfælde være i stærk tvivl om, hvorvidt der da var tale om et egentligt »adelsbrev«, altså en nyadling, eller om det ikke snarere drejede sig om en art stadfæstelse²⁰). Til forskel fra den senere almindelige formular omtaler disse breve desuden aldrig »skjold og hjelm«. Ganske vist tillod hr. Anders Ovesen sine tjenere at føre samme våben som hans moder, men vel at mærke i et specielt, af ham selv udstedt brev, efter at han havde skaffet dem kong Eriks frelsebrev (hvilket følgelig ikke kan have indeholdt noget om skjold og hjelm), og som bekendt følte efterkommerne denne adelsbrevsformular lidet tilfredsstillende; allerede 1454 skaffede slægten sig et Christiern I's adelsbrev under henvisning til de ældre, nu ikke længere brugelige privilegiebreve.

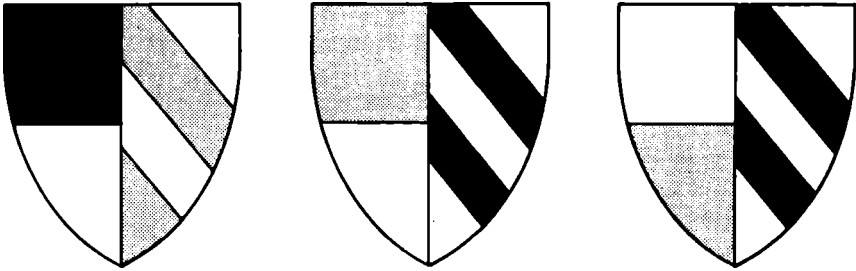
Heraf følger, at det til Poul Jensen (1426/1441) udstedte frelsebrev bliver det første danske eksempel på den sidenhen almindelige formular for adelsbreve »med skjold og hjelm«, hvilket i allerhøjeste grad berettiger til de yderste anstrengelser for at fastslå dets datering. Nu er det værd at bemærke, at der fra Sverige (og Finland) er bevaret langt flere adelsbreve

fra denne tid, og da også disse er udstedt af Erik af Pommern, må det være berettiget at foretage en sammenligning. Vi konstaterer da straks gennem Löfquists tabeller, at der frem til og med 1416 kendes næsten 40 svenske frelsebreve, men vel at mærke alle *uden* omtale af »skjold og hjelm«. Først 1420, dvs. omtrent samtidig med at det sker i Danmark (1418), optræder adelsbrev med omtale af våben, og det med endnu et lighedspunkt, idet også dette første eksempel kun er kendt gennem en fornyelse af Christiern I. År 1431 dukker det næste svenske frelsebrev med »skjold og hjelm« op, men først fra Christiern I's tid bliver det efterhånden det almindeligste også i Sverige.

Det er følgelig snublende nærliggende at antage, at tildeling af frihed og frelse oprindeligt foregik »mundtligt«, eventuelt ved visse — nu ukendte — ceremonier, under hvilke kontrakten om krigstjeneste til hest imod skatteprivilegier afsluttedes (i Sverige således ved våbenskuer, hvor kandidater til adelskab mødte op med fuld udrustning). I takt med den stigende anvendelse af skriftlighed på alle områder i statslivet begyndte man også at lade disse »kontrakter« nedskrive; men først under Erik af Pommern føjes bestemmelser af heraldisk art til, dvs. netop som et dansk *heroldsvæsen* udbygges. Det er tænkeligt, at inspirationen hertil er kommet fra dronning Philippas hjemland, *England*, hvis heraldik og heroldsvæsen allerede da var strenge regler og principper undergivet²¹).

Kabelslægtens våben

Inden vi vender tilbage til vort udgangspunkt, spørgsmålet om den »heraldiske undervasallitet«, er der endnu

3. Til venstre Kabelvåbenet med sine normale farver, således som også *teksten* i Jensens adelsbrev beskriver hans våben (sort står for blå, raster for rødt). I midten: Poul Jensens våben efter *tegningen* i Niels Krags våbenbog. Til højre: en tredje variation, som forekommer i våbenbøger på Det Kgl. Bibliotek (Thottske Samling fol. 1104, Kallske Samling fol. 124). Det er et spørgsmål, om disse forskelle er udtryk for en bevidst differentiering.

et par problemer igen, idet det i Niels Krags våbenbog af tegnede våben ikke fuldt ud svarer til adelsbrevets våbenbeskrivelse. At tegningen dér (se fig. 2) har 2. felt skrådelt fire gange, dvs. indeholder to skråbjælker, er utvivlsomt sket af vanvare, idet samtlige førte Kabelsegl såvel som hr. Jens Poulsens segl blot er tredelt. Et nok så stort problem udgør farverne. Adelsbrevets tekst meddeler, at 1. felts øverste halvdel er blå, den nederste hvid (= sølv), medens 2. felt er afvekslende hvidt og rødt. Den ledsagende tegning har imidlertid byttet om på blå og rødt; øjensynligt er Niels Krag siden blevet opmærksom på uoverensstemmelserne, idet der med blæk er skrevet »rød« og »blaa« i de respektive felter. Hertil kommer, at to danske våbenbøger af »Jytte Gyldenstiernetype«²²) lader skråbjælkerne være blå, men gør 1. felts øverste halvdel hvid, den nederste rød (se fig. 3).

Det ville unægteligt være fristende at søge forklaringen i, at vel modtog Poul Jensen 1426 et skjold, der var inddelt ganske som hans velynder hr. Lyder Kabels, men at det briseredes på den måde, at farverne byttedes om.

Omkr. 1600 sad så slægtbogsforfatterne med et dem næppe løseligt problem: at traditionen meddelte dem én blasonering af Kabelvåbenet, og at adelsbrevets »autoriserede« beskrivelse erklærede, at dette våben, der var identisk med hr. Lyders, havde de modsatte farver.

Vi savner imidlertid enhver form for bevis, idet slægtens våben i dens hjemland, Mecklenburg, udelukkende er kendt fra segl.

Kabelslægtens vasaller

Til belysning af min undervasallitets-teori har vi da to adelsbreve, ét af 1426 (Poul Jensen), der følger reglen om, at den nyadlede modtager sin velynders våben, og ét af 1452 (Jens Poulsen »Stråle«), der ikke følger denne regel. Ganske vist har jeg ovenfor søgt at begrunde denne »undtagelse« fra, hvad jeg i mange andre tilfælde ud fra gode grunde har ment, måtte være sædvane. Men heldigvis kan nok et vidnesbyrd fremdrages, der bliver ligesom en slags kontraprøve på denne hypotese.

Vel er det her omtalte våben specielt for slægten Kabel og dermed naturligvis også for dens »vasaller« Poul Jensen og dennes søn Jens Poulsen »Kabel II«. Men derudover findes endnu et våben af denne type (fig. 4), som kendes fra et segl, der 1485 benyttedes af en *Axel Dellesen*, »som nu tjener kong Hans«²³). Da seglets omskrift lyder »*Jens Teldefson*«, må han her have benyttet sin (i øvrigt ganske ukendte, det vil formentlig sige: tidligt afdøde) broders sigil; fadersnavnet »Delle, Tjelluf, Detlev« osv. er så sjældent herhjemme, at overensstemmelsen umuligt kan være tilfældig²⁴). I betragtning af at Axel Dellesen siden gjorde karriere og en kort tid (1497) endog var høvedsmand på Falsterbo slot, er det højest besynderligt, at vi intet kender til hans familieforhold, bortset fra, at han hentede sin hustru fra den bekendte møntmesterslægt Dringenberg i Malmø, dvs. et indicium for, at hans »adelskab« næppe var af fornemmeste art.

Strengt taget ved vi således blot, at hans fader må have heddet Detlev (Tjelluf m. fl. varianter), og heldigvis kender vi ikke flere datidige bærere af dette navn, end at vi kan gennemgå dem alle i håb om herigennem at finde en forbindelse med Kabelslægten. Opmærksomheden rettes da straks imod en omkring 1400-tallets midte levende »*Teldw*« på Lolland, altså netop dér, hvor hr. Lyder havde sit gods. Han var tilmed 1468 husfoged på Ravnsborg²⁵), et kongeligt slot, hvor såvel hr. Lyder selv som hans fader skal have været lensmænd (og følgelig selv udnævnt husfogeder på).

I 1456 blev en *Tilløff* betænkt i Niels Pedersen Gyldenstiernes testamente, hvor han kaldes dennes foged på Engestofte²⁶), dvs. at han da var i tjeneste hos en mand, der 1442 kaldte

4. Segl for Jens Dellesen, »s. iens teldefson«, 1485, men ført af Axel Dellesen. Efter Thiset: Danske adelige Sigiller fra det 15., 16. og 17. Aarhundrede, 1905, L XXVI 5.

hr. Lyder »sin broder«²⁷) (formentlig halvbroder; da vi intet ved om hr. Lyders moder, kan slægtskabet ikke nærmere udredes), og i 1449 var en *Teldu* foged på Fuglsang, en herregård, som fru Mette, hr. Lyders enke, 1446 havde skænket Maribo kloster, og som dette 1448 atter forlenede hende med²⁸).

Således finder vi også her det ofte omtalte forhold, at en trofast foged belønnes med frihed og frelse og i så fald med velynderens skjold og hjelm. Som nævnt i forrige hefte tyder det meget ringe antal bevarede adelsbreve på, at mange må være gået sporeløst tabt. Men der kan næppe være tvivl om, at det var Kabelslægtens protektion, der bragte fogeden Tjellufs søn Axel frem, således at han til sidst kom i kongens tjeneste. Den anden søn Jens døde ung; men heldigvis efterlod han det segl, der klart viser os forbindelsen med Kabelslægten. Sandsynligvis har ingen af disse brødre efterladt sig afkom, til held for adelshistorikeren, der ellers sikkert ville have gjort halsløse forsøg på at knytte en sådan »yngre Kabelslægt« til den ca.

1440 (1462) uddøde mecklenburgske slægts danske gren. Alene et bevaret segl har sammen med et sjældent fornavn nok engang dokumenteret berettigelsen af den heraldiske undervasallitets-hypotese.

Noter

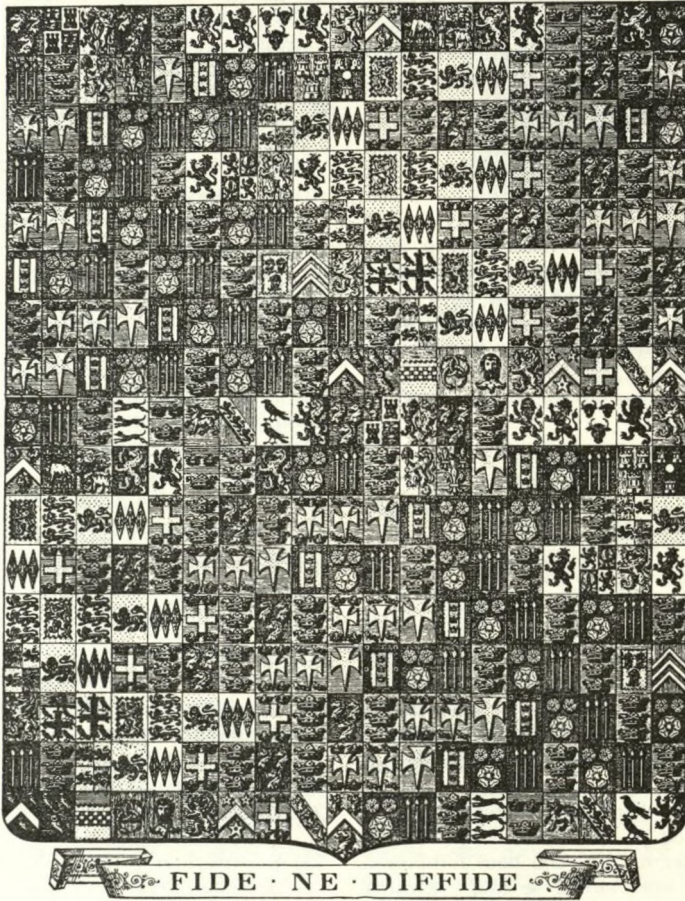
- 1) Danmarks Adels Aarvog 1899 p. 221f.
- 2) Ib. 1906 p. 498. Også i sit hjemland uddøde slægten på denne tid.
- 3) Således allerede Heine Kabolt 1360–64 = Henry Petersen: Danske adelige Sigiller, 1897, nr. 533, samt Thiset: Danske adelige Sigiller, 1905, L xxvi 1–4.
- 4) Ducholms Diplomatarium, udg. Oluf Nielsen 1878, p. 75f.
- 5) Ib. p. 71f.
- 6) Danske Atlas V p. 568.
- 7) Udg. Thiset-Wittrup p. 142.
- 8) Adelsaarbogen 1901 p. 564.
- 9) UB Lund, Coll. Rönbeckiana XI p. 37.
- 10) LA Lund, nr. 4 i Enskilda arkiv, fol. 32 (med tegning) og fol. 71.
- 11) Om denne se Historisk Tidsskrift för Skåneland II p. 47 og Will. Christensen i Personalhistorisk Tidsskrift 9 II p. 8ff.
- 12) Se bl. a. Dueholms Diplomatarium p. 89f. og p. 141 samt Danske Adelige Sigiller nr. 645. Om hans forbindelse med Voer kloster se mig i Kirkehistoriske Samlinger 7 V p. 77.
- 13) Ældre danske Arkivregistraturer I (1854–) p. 218.
- 14) Personalhistorisk Tidsskrift 9 II p. 13.
- 15) Om andre dateringsfejl i Niels Krags våbenbog se ib. p. 12 note 2 og p. 14 note 2.
- 16) K. E. Löfquist: Om riddarväsen och frälse i nordisk medeltid (1935), tabellen p. 241f.
- 17) Kr. Erslev: Erik af Pommern (1901). Muligvis er brevets dateringssted »Hadderslev« forkert, jfr. at kong Erik omkring denne tid forhandlede med Hansesæderne i Haddeby kirke lige udenfor det belejrede Slesvig, hvilket en plattysk kilde benævner »Haddersleue« (p. 465 og note 17 til p. 208f).
- 18) Diplomatarium Danicum 2 XI 174 (1334) og Magazin til den danske Adels Historie I p. 124 (1408).
- 19) Svensk Diplomatarium II p. 496 (1412), Repertorium 1. rk. 5318 (1413), ib. 5673 (1417), Ducholms Diplomatarium p. 32 (1418).
- 20) Jfr. at det 1413 udstedte brev vist nærmest giver (skatte)frihed på noget bestemt gods, altså ikke en privilegering af en *person*, idet den pågældende synes at have været adelig i forvejen (Grubbe af Særlev, se Adelsaarbogen 1895 p. 177).
- 21) Se herom E. Verwohlt i Heraldisk Tidsskrift nr. 1 (1960) p. 27ff.
- 22) Kongelige Bibliotek, Thott Fol. 1104 og Kall Fol. 124.
- 23) Repertorium 2. rk. 5738.
- 24) Danmarks gamle Personnavne, Fornavne I sp. 190.
- 25) Repertorium 2. rk. 2398, jfr. Adelsaarbogen 1895 p. 177).
- 26) Danske Magazin 3 III p. 300.
- 27) Repertorium 1. rk. 7272.
- 28) Ib. 7938 samt Ældre danske Arkivregistraturer III (1865) p. 262, A. 95, 100, samt p. 302, A. 690.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommerseil bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommerseilt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

INDEN FOR engelsk heraldik findes en regel som siger, at hvis en mand gifter sig med en kvinde som er »heraldisk arving« — dvs. som er enebarn, eller kun har søstre, eller hvis brødre dør uden afkom — har han ret til at kombinere hendes families våben med sit eget, og begge våbener kan føres videre af deres børn. Hvis noget sådant sker flere gange, især mellem ægtefæller som i forvejen har ret til flere familiers våben, kan der akkumuleres rettigheder til meget store antal våbener. Det er dog sjældent at man ser mere end 6 forskellige arvede våbener

i samme skjold. Hvis en person har ret til flere, udvælger han i reglen dem han helst vil vise; bortset fra familievåbenet ikke nødvendigvis altid de samme.

Iblandt sker det dog, at folk kombinerer 8, 9, 16 eller flere våbener i ét. Et uhyrligt eksempel ses her, hentet fra A. C. Fox-Davies »*Armorial Families*«, 1930. Våbenet tilhører en familie *Lloyd* i Shropshire; der er 323 felter i skjoldet, og familien har vist endda ret til flere. At nogle af våbenerne optræder flere gange, skyldes at man har arvet dem ad mere end én vej. S. T. A.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommerseil bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommerseilt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

Heraldiske kongresser

Den engelske kongres 1967

I dagene 11.-15. september 1967 afholdtes *Den Første Engelske Heraldiske Kongres* i Oxford. Den var organiseret af *The Heraldry Society*, og formålet var især at etablere et samarbejde med en række andre engelske selskaber — for almen historie og lokalhistorie, genealogi, folklore, kunsthåndværk m. m. — dels om bevarelse og registrering af heraldisk materiale i kirker, lokalarkiver m. m., dels med sigte på at interessere flere mennesker, især unge, i selskabernes arbejde og formål.

Når kongressen betegnedes som «engelsk», var det for at tilkendegive at dens emner og virkeområde faldt sammen med *College of Arms'* jurisdiktion: England, Wales, Nordirland, dominions, kolonier, samt folk af engelsk afstamning andetsteds. Det betød ikke, at kun engelskmænd var velkomne. Blandt de ca. 120 deltagere var der skotter, irlændere, canadere, amerikanere samt en dansker.

Ved siden af diskussioner med repræsentanter for ovennævnte andre selskaber var der arrangeret en række foredrag, delvis af embedsmænd fra *College of Arms* med dets førstemand, *Quarter King of Arms* Sir Anthony Wagner, i spidsen. Hans forelæsnings handlede interessant nok om en form for similarisering (dog uden at han brugte denne betegnelse), nemlig om det fælles præg, tilsigtet eller utilsigtet, som viser sig at være karakteristisk for de våbener der fastsættes inden for samme herolds embedstid; i visse tilfælde grænser lighederne inden for en sådan gruppe våbener med fælles ophavsmand til direkte ensformighed, forstod man.

Alle kongressens deltagere var indkvarteret på *Worcester College*, over hvis hovedbygning *The Heraldry Society's* banner vajede. Her fandt også de fleste af foredragene sted, her spiste man og tilbragte størstedelen af sin «fritid», hvilket alt sammen gav en vældig god samling på kongressen. En række udflugter gik til

heraldiske seværdigheder i omegnen, f. eks. hertugerne af Marlboroughs kyplopi-ske *Blenheim Castle*. I Oxford var der arrangeret udstillinger, bl. a., i *The Bodleian Library*, af heraldiske håndskrifter fra middelalderen, en fantastisk prøve på hvad der findes i England af den slags. På en afgang af en begravelsesplade fra o. 1525 sås et af de morsomste af alle våbener, familien FitzErcalds: tre harer som spiller på sækkepibe...

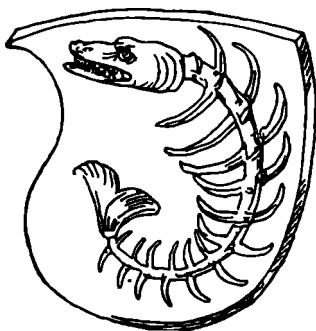
Kongressen var overordentligt vel forberedt. Alle arrangementer afvikledes effektivt og tillige i en atmosfære af hjertelighed og aktiv venlighed. Den næste engelske kongres skal finde sted i Cambridge 1970. Hvorfor ikke før? spurgtes der. Umuligt! I sommeren 1969 skal nemlig den engelske kronprins officielt indsættes i sin værdighed som *Prins af Wales*, og indtil da er alle engelske og walisiske herolde fuldstændigt optaget af forberedelser hertil.

S.T.A.

Kongressen i Schweiz

Den 9. Internationale Kongres for Genealogi og Heraldik fandt sted i Bern, i Schweiz, i dagene 1.-6. juli 1968. Der var færre deltagere end ved de foregående kongresser, i alt ca. 130, foruden pårørende. Skandinavien var repræsenteret med 17 deltagere: 3 fra Finland, 3 fra Norge, 8 fra Sverige, og 3 fra Danmark. Foruden fra alle vesteuropæiske stater var der deltagere fra Tjekkoslaviet, fra U.S.A., Sydafrika og Marokko.

Overraskende nok var kongressen ikke alt for godt organiseret. Møder og foredrag begyndte sjældent til de fastsatte tider. Undertiden udeblev mødelederne helt. Forkert beregnet taletid eller marathontalende foredragsholdere kunne yderligere forskubbe hele dagens skema, således at andre foredragsholdere — som var kommet præcis, og hvis foredrag ikke overskred den tilmålte tid — måtte af-

Et af de mest særprægede af de mange våbener man ser på husene i Bern. Det tilhører patricierfamilien von Praroman, egentlig fra Fribourg, men indgiftet i Bernske familier.

korte hvad de havde forberedt. Lysbilleder blev væk. Ved udflugterne var vel meget overladt til sig selv, og det nedsatte trafiktempo, som efterhånden overalt er en følge af automobilkvælingen, burde have været forudset.

Dog, alt dette gjorde ikke noget alvorligt skår i en kongres, som både heraldisk, i sine personlige kontakter og på anden måde, havde meget at give sine deltagere. Adskillige af de 38 foredrag var af stor interesse, klart og fængslende fremført, og med dejlige billeder. Hele 8 af dem, og ikke de ringeste, blev holdt af deltagere fra Skandinavien:

Uno Lindgren: *Einige eigenartige Adelswappen im schwedischen Wappenrecht*; Carl Gunnar Scheffer: *Königinnen-Wappen*; H. A. K. T. Cappelén: *Norwegian Family Coats-of-Arms*; Leif Pålsson: *The Dilemma in the Americas*; Henry Bruun: *Remarques sur les sceaux conservés aux Archives du Royaume à Copenhague*; Adam Heymowski: *Cimiers médiévaux polonais*; Hans Schlyter: *Entwicklung nordischer Stadtsiegel und -wappen*; og Gustaf von Numers: *Finnische Armeefahnen*.

Staden Bern selv er livlig, malerisk og en rig heraldisk jagtmark. Blot ved at gå i byens gader ser man mere heraldik i Bern på én dag end i København på et år. På private og offentlige bygninger,

ud mod gaden, eller ind til gårde og træper, oplyser talrige våbener, mange i farver, om hvem der har, eller har haft, til huse dér: kommunale og kantonale myndigheder, lav og foreninger, og først og fremmest private familier, hvoraf langt den største del borgerlige. Tidligere skulle enhver familie i Bern have våben. Sådan er det ikke længere, men endnu har hver eneste kirke stol i byens store calvinistiske *Münster* sin indehavers våben udkåret eller malet i ryggen, og på byens bygninger sættes der stadig nye våbener op for bygherrer eller ejermænd.

Denne heraldikkens almindelighed har medført, at der har udviklet sig en artikuleret heraldisk smag, ja næsten en heraldisk opinion. Man ser meget lidt dårligt komponeret eller dårligt udført heraldik. De indtryk man fik i Bern af schweizisk heraldik, dens sammenhæng med selvstyre og selvrespekt, og dens store rolle i hverdagen, var hele turen værd.

Kongressens værtsfolk og schweizerne i det hele taget — ved officielle modtagelser på rådhus og andetsteds, ved besøg på herresæder som gæstfrit var åbnet for kongressen, på udstillinger, og hvor som helst man ellers kom i berøring med nogen — var venlige, hjælpsomme og muntre. Trods knirken i mødemaskineriet var kongressen i Bern en oplevelse af de meget gode.

S.T. A.

Den næste Kongres

Den næste internationale kongres for genealogi og heraldik — nr. 10 i rækken — vil blive holdt i Wien i september 1970.

Efter kongressen i Paris 1966 trådte en kreds af danske genealoger og heraldikere med rigsarkivaren i spidsen sammen og tilbød Kongressernes Permanente Komité, at den 10. kongres, altså dén efter Schweiz, kunne holdes i Danmark, dog under den forudsætning at det kunne ske, ikke i 1970, men i 1971, nemlig samtidig med at en almindelig historisk kongres skulle afholdes i landet (som i Stockholm 1960).

Kongressernes Permanente Komité ville sikkert have taget imod det danske tilbud,

hvis ikke østrigerne omtrent på samme tid havde peget på, at deres heraldiske selskab *Adler* i 1970 ville fylde 100 år, og at Østrig derfor meget gerne ville være vært for kongressen netop dette år. Dette var naturligvis et tungtvejende hensyn, komiteen bestemte sig for Østrig 1970, og et eventuelt dansk værtskab er derfor foreløbigt blevet udsat.

Måske var det medvirkende til denne beslutning, at østrigerne kunne *garantere* at de ville udsende en rapport med bl. a. kongressens foredrag. Sådanne rapporter til deltagerne er et fastslået led i kongressernes gennemførelse, og er taget i betragtning i den sum deltagerne betaler. Fra kongressen i Edinburgh 1962 er der imidlertid hidtil ikke udsendt nogen rapport, og formodentlig kommer der ingen. For Pariskongressen 1966 er der givet officiel meddelelse om, at der ikke er penge til rapporten, skønt den var lovet, og deltagerne havde betalt for den. Et forven-

tet statstilskud blev ikke til noget, og arrangørerne har måttet betale et betydeligt underskud personligt, ud af egen lomme.

Af frygt for at sådanne *forglemmelser* skulle gentage sig, ønskede den Permanente Komité, for kommende kongressers vedkommende, at værterne på forhånd skulle *garantere* at en rapport ville blive udsendt. Den kreds af danske genealoger og heraldikere som havde henvendt sig til Komiteen havde i høj grad til hensigt også at udsende en rapport, men mente ikke at kunne påtage sig det personlige ansvar at *garantere* det, før der overhovedet forelå en aftale med Komiteen, om at kongressen skulle foregå i Danmark, således at man kunne henvende sig til myndigheder om en eventuel økonomisk støtte.

I alle fald blev det Østrig 1970, og det er der bestemt ingen grund til at være utilfreds med.

S.T.A.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommerseil bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommerseilt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

Heraldica varia

Några synpunkter på heraldisk formgivning

Den svenska adelns vapenbilder sådana de förekommer på riddarhussköldarna och i sköldebrevens har av adelns medlemmar i gemen, men även av historiskt skolade personer ansetts som oantastliga, liksom de hävdvunna avbildningarna hos Elgenstierna och i de tidigare årgångarna av Adelskalendern. Man kan helt enkelt inte tänka sig dessa vapen i annan form. Detta betraktelsesätt röjer okunnighet om en av heraldikens grundregler, som säger, att ett vapen kan fastställas till sitt innehåll men inte till en bestämd form. Avbildningarna utgör i många fall rena skräckexempel och parodier på vapen, inte så underligt då flertalet av dessa vapen tillkom under en era, då heraldisk konst och dito kunnande var i bottenläge. Jag vill därmed inte frångå den des-
sa bilder ett visst kulturhistoriskt värde,

då de speglar sin tid. Illustrationerna i tidigare vapenböcker och kalendrar har gång på gång nyritats efter föregående bilder och har under tidernas lopp blivit mer och mer förvanskade. I inget fall har vapnets beskrivning tagits som utgångspunkt och dock utgör blasoneringen den viktigaste grunden för ett vapens avbildning. I den nu föreliggande *Den Svenska Adels Vapenbok* har vapnen däremot tecknats efter vapenbrevets beskrivning i den mån detta funnits att tillgå.

När vapen till en vapenbok av denna typ skall formgivas kan man tänka sig två alternativa tillvägagångssätt. Det ena är att så pietetsfullt som möjligt söka konservera gångna tiders vapenbilder och ge varje vapen just den stil, som härskade vid dess tillkomst. Det andra alternativet är att arbeta efter rent heraldiska principer. Det första tillvägagångssättet skulle helt säkert tilltala folk i allmänhet, som

då skulle känna igen vapenbilderna i dess traditionella form, men det hela blir en pastisch, som menligt inverkar på heraldiken som självständig konstform och skadar dessutom dess anseende. Vapnet får ej stelna i en förgången tids stilideal som en död relik, nej ett vapen skall leva med tiden. Reglerna för heraldisk bildåtergivning är så precisa men ändå så tänjbara, att ett vapen skall kunna avbildas korrekt i dagens likaväl som i morgondagens stil.

Jag vet att dessa nya vapenbilder chockerat många, och jag har haft heta duster med stockkonservativa »Besserwisser«, som ej kan och inte vill fatta att ett vapen kan ändra form och att innehållet är det konstanta.

Heraldisk bildåtergivning, när den är som bäst, karakteriseras av en till ytterlighet driven stilisering av formen i syfte att nå en optiskt maximal kontrast- och silhuettkontrast. Arbetar man efter denna princip får lätt en vapenbild medeltida drag, inte så underligt då man arbetade på samma sätt och av praktiska skäl drevs till förenkling med framhävande av det karakteristiska. Som förut nämnts utgör blasoneringen rättesnöret för ett vapens avbildning. Detta utesluter dock ej hänsynstagande till tidigare lyckad formgivning. I några fall har goda förebilder inverkat på i boken återgivna vapen. Självfallet är det dock ej fråga om kopiering men väl en strävan till ytterligare förbättring. Utmärkande för ett gott vapeninnehåll är, att det lätt kan anpassas efter olika sköldformer och olika stil. Den svenska adelns vapen har skapats under vitt skilda tider och betingelser, från tidig medeltid till sent 1800-tal. Några av de senast tillkomna har dessutom komponerats med åsidosättande av heraldiska principer. Att stöpa om alla dessa bilder i en enhetlig stil och i samma sköldform måste utgöra ett våldförande speciellt på de dåligt komponerade vapen. Man tvingas dock i en vapenbok som denna till en viss uniformitet.

Ett vapens formgivning är ett uttryck för vederbörande konstnärs smak, och smakuppfattningen växlar ju som bekant.

Att t. ex. tala om, att ett lejon är för tjockt är att ge sig in på en smakfråga. Formen skall underordnas de regler som gäller. Det är omöjligt att en vapenbild skall kunna tillfredsställa alla. Även inom de enskilda ätterna går ofta uppfattningarna starkt isär, om hur det gemensamma vapnet bör se ut.

Jag är väl medveten om, att för vissa vapen vidlåder en svaghet i formgivningen och att det även finns direkta fel. Bristande förmåga och i någon mån ett hårt pressat tidsschema är dock en klen ursäkt. Den bärande idén har varit att avbilda vapen som lever i heraldisk form och inte stilhistoriska anakronismer.

Jan Runeke

Ordener og medaljer

I april 1966 stiftedes *Ordenshistorisk Selskab*, med formålet at samle ordens- og medaljeinteresserede i et både bredere og mere intensivt samarbejde. Selskabet, der i øjeblikket har o. 40 medlemmer (2-3 svenske, resten danske), afholder møder med foredrag, diskussioner og lejlighed til at bytte, købe eller sælge dekorationer; arrangerer udflugter; udsender et blad (se nedenfor); fungerer som oplysningsbureau; og søger at opbygge et specialbibliotek. Det årlige kontingent er 9 kr., hvortil kommer et indmeldelsesgebyr på 10 kr. Anmodning om optagelse rettes til selskabets præsident: vinhandler Peter Jørgensen, Strandvej 100, 2900 Hellerup.

»Meddelelser fra Ordenshistorisk Selskab« udsendes 4 gange om året, hvert nummer på 12-16 sider. Det lille blad er ret primitivt sat og trykt, men er ingenlunde ucharmerende; det er illustreret og opfindsomt redigeret (af ingeniør O. Høffding), i en personlig tone, af og til med et stænk af selvironi. Egentlige artikler har der hidtil kun været få af; eksempler: Konservering og reparation af dekorationer; En påtænkt tapperhedsmedalje for krigen 1864; Jernkorset. Det meste af stoffet er møde- og foredragsreferater; omtale af nye bøger; besked om nye ordener og medaljer; priser i ind- og

udland; forskellige praktiske meddelelser: forhandlere, kataloger, forsikring m. m.; samt spredte oplysninger af interesse for studiet.

I næsten hvert nummer er der et eller andet af heraldisk interesse, f. eks. oplysningen om, at den første borgerlige ridder af Elefanten var Ove Malling 1826, eller at der nu findes over 3000 våbenplader for riddere af Elefanten og storkorsriddere af Dannebrog, og at der blandt disse sidste findes en plade for Louis Pasteur.

Det var værd at fotografere alle disse våbener! De nyeste hænger jo i Frederiksborg Slotskirke. De ældre hænger i stort antal i slottets tårne, men mon alle 3000? Ifølge *Meddelelser fra Ordenshistorisk Selskab* »opbevares» de gamle plader af Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg. Mon de er opmagasineret? Dog, i mange tilfælde er de ældre plader så tilgroet, at et fotografi ikke vil være meget værd. Men så kunne man fotografere de tilsvarende farvelagte tegninger i protokollerne i Ordenskapitlet! Det er oven i købet teknisk meget let gennemførligt: bogen lægges på gulvet, og alt hvad man gør, er at vende blad mellem hvert knips. Hvem er den raske mand som får tilladelse til at gøre dette, og gør det?

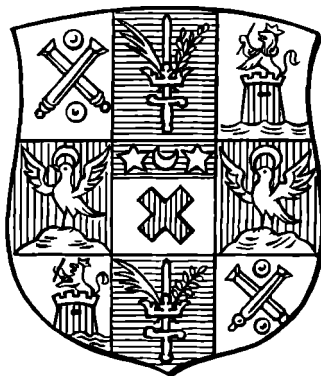
Opgaven er af overordentlig stor interesse, heraldisk, ordenshistorisk, kunsthistorisk og personalhistorisk. Alene de mange navnkundige og betydningsfulde personer, som figurerer blandt de 3000: udlændinge, nordmænd og naturligvis danske, skulle være begrundelse nok til at gå i gang. Og mon ikke man kunne få tilskud fra et eller flere af de store fonds? Hvilken vidunderlig opgave!

S.T. A.

Kommer Jakobstads vapen från Frankrike?

Den svenska grevliga ätten De la Gardies borgerliga ursprung har nyligen fastslagits i en utredning av en fransk baron de Fournas-Fabrezan i årgång 1964 av »Bulletin de la Commission Archéolo-

gique de Narbonne», som helt kullkastar den traditionella genealogien i Elgenstienas ättartavlor. Såsom bekant är den finländska staden Jakobstads vapen avlett av det vapen, som första gången påträffas i friherrliga ätten nr 4 De la Gardies kvadrerade vapen från 1571 (dvs. värdigheten är från detta år) såsom dess 2:a och 3:e fält. Detta vapen — ett ur ett torn uppstigande krönt lejon — återfinnes så-

som de 3:e och 7:e fälten i ättens nuvarande, här avbildade vapen enligt 1650 års vapenförbättring; teckningen är utförd 1962 för Bonniers Lexikon av Hans Larsson. Staden uppkallades ju efter greve Jakob De la Gardie och anlades 1653 i dennes österbottniska förläning Pedersöre av änkan grevinnan Ebba Brahe. Om detta vapen, som således kvadrerades med det nykonstruerade »stamvapnet» för ättens svenske stamfader friherre Pontus (Scoperier, kallad) De la Gardie, skriver förf. (p. 66): »... jag ej vet ursprunget, men som man kan förmoda vara det (= vapnet) för hans moders i dag okända familj».

Uppslaget överlämnas med varm hand åt vår vän häradshövdingen i Pedersöre.

Den i franskan mindre bevandrade läsaren hänvisas till referat av generaldirektör Harald Qvistgaard i »Frimuraren — Meddelanden från Svenska Frimurare Orden» nr 3/1967, s. 19 ff., och av signaturen i »Släkt och Hävd» nr. 3/1967, s. 345.

L. P.-n

Flag i Sverige og Danmark

I de sidste par år har jeg i mine ferier besøgt Sverige og Danmark, og ved siden af de dejlige landskaber, smukke landsbyer og interessante storsteder, som jeg glædede mig over, var jeg som »flagstuderende«, vexillologist, naturligvis især interesseret i de flag jeg så og den måde man flagede på. Folk som er heraldisk eller vexillologisk interesseret, ved imidlertid i reglen ikke, hvordan forholdene i deres eget land adskiller sig fra forholdene udenfor, og måske kan disse linjer fortælle skandinaviske læsere noget om, hvad en hollænder finder karakteristisk ved flagningen i Skandinavien.

Jeg var først og fremmest overrasket over, så almindelige *vimpler* er. I Holland kender man *vimpler*, men de er ikke almindelige, og i resten af Europa kendes de dårligt nok. De hollandske *vimpler* er desuden »splitvimpler«, hvor hver spids somme tider ender i en rød, blå eller orange dusk. Den eneste *vimpel* med mere end én spids som jeg så i Skandinavien, var foran marinemuseet i Karlskrona; den havde to.

På den anden side er skandinaviske *vimpler* ret korte, omkring halvdelen eller en tredjedel af flagstangens højde. I Nederland når *vimplerne* næsten til jorden, hvilket er en følge af vor maritime tradition. Til søs skal en nederlandsk *vimpel* kunne nå til vandets overflade.

Så er der *flagstængerne*, i haver og parker, på sportspladser, osv. De er sikkert de højeste i Europa. I alle fald er de dobbelt så høje som i Nederland!

Men i forhold til disse høje flagstænger er flagene temmelig små. Ved den Anden Internationale Kongres for Vexillologi, i Zürich 1967, holdt jeg et foredrag om »Flag og æstetik«. Heri nævnte jeg som resultat af nogle undersøgelser, jeg har foretaget, at de mest tiltalende proportioner for et flag, i forhold til flagstangen, kan findes ved at anvende »det gyldne snit« på flagstangens højde og længden af flagets diagonal. Formodentlig hænger de skandinaviske flags liden-

hed sammen med, hvad flagfabrikkerne kan tilbyde.

Det var interessant for mig at se, hvordan i byerne flag blev hængt ud fra *vandrette*, eller næsten vandrette, stænger, ret langt nede på husenes facader. Denne skik medvirker sikkert til de skandinaviske flags små dimensioner. I Nederland hænger man altid flag ud fra husene så højt oppe som muligt. Den vandrette, eller næsten vandrette, flagstang er »germansk«. I latinske lande er flagstænger på husene i reglen anbragt i en vinkel på 45°. I angelsaksiske lande står flagstangen lodret på husets tag.

Det forbavsede mig, at man i Skandinavien bogstaveligt talt kun ser nationalflaget. Af *kommuneslag* har jeg blot set to: et usædvanligt stort et ved Bredäng campingplads ved Stockholm, og et andet ved Rättvik-udstillingen 1968, begge i Sverige. Og alle svenske kommuner, som har våben, har faktisk også et kommuneflag. Svenske *landskabsflag* har jeg blot set i souvenirbutikker i Stockholm. Dette er meget forskelligt fra store dele af Europa syd for Skandinavien, hvor kommuneflag og provinsflag efterhånden ses betydeligt mere end nationalflaget. Dette bruges mere og mere kun på nationale fest- og mindedage.

Og på ingen af Skandinavians stolte slotte og herregårde flager man med *slægtens* eller *slottets flag*. Jeg så i hvert fald ingen, og jeg besøgte mange slotte.

Derimod støjte jeg i Sverige på to flag, som jeg ikke har kunnet slå op i nogen flagbog. De var begge to røde med et gult kors, men det var forskellige flag.

Det ene var i *Uppsala*, og det var øjensynligt katedralens eller ærkestiftets banner, svarende til ærkestiftets våben. Måske har dets farver en sammenhæng med farverne i Upplands våben: i rødt felt et guld rigsæble.

Det andet røde flag med et gult kors sås overalt i *Skåne*, fra flagstænger og på biler, ligesom der var mange gule-og-røde *vimpler*. Det var ikke noget officielt flag, fik jeg at vide. Kender nogen dets historie? *Kl. Sierhsma*

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommerseil bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommerseilt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

Nationalplanter

Af V. J. Brøndegård

TIL DE fleste landes nationale symboler hører foruden flag og nationalhymne også visse dyr (se Heraldisk Tidsskrift nr. 13, p. 150–52, 1966) og planter med særlig tilknytning til landets historie, natur, erhverv, befolkning m. m. Som sådan anbringes »nationalplanterne« på frimærker og mønter, i flag, rigsvåben, ordener osv.

Der råder dog flere steder nogen usikkerhed med hensyn til den officielle nationalplante eller -blomst. Nogle lande har (endnu) ikke truffet noget valg, andre har kåret flere planter, og adskillige florale symboler er fælles for en række stater. Holland, Sverige og USA har ingen officiel nationalplante, men til gengæld et blomstersymbol for hver provins eller forbundsstat.

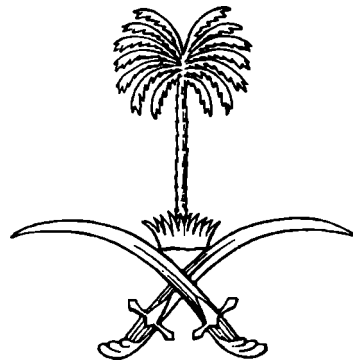
I Danmark strides man hver sommer (i turistsæsonen) om, hvilken vækst der er vor nationale. Blandt træerne kappes bøgen og egen om æren – digterne holder på den så ofte besungne bøg, historikerne på vort ældste skovtræ, egen. Andre hyppigt foresatte forslag er: anemonen, lyngen, kornblomsten (efter hormonmidlernes fremkomst snart kun en haveblomst), kløveren, den allestedsnærværende mælkebøtte, rugen, syrenen og ærenpris (»kærminde«). Johannes V. Jensen gik i brechen for margueriten. Nævnes kan også åkanden eller nøkerosen, hvis store hjerteformede blade skulle symbolisere øriget. »Hjernerne« i vort rigsvåben var jo måske oprindeligt åkandeblade.

Men Udenrigsministeriet har afgjort sagen allerede for 30 år siden. I 1936

blev det af den argentinske regering opfordret til at sende eksemplarer eller frø af vor nationalplante til en »Fredshave« i La Plata, der blev åbnet på byens jubilæumsdag 19. november 1936.

Efter mange og lange overvejelser bestemte man sig for *to* planter: *rødkløveren* som en af dansk landbrugs vigtigste foderurter og bomærke for store industrier, *bøgen* fordi dens løvspring er en national begivenhed, og træet nævnes i de fleste fædrelandsange.

Nedenfor anføres en række landes nationalplanter. Flere steder vil man måske undre sig over valget. Således har Norge *ikke* kåret granen, Holland *ikke* tulipanen, og Brasilien *ikke* kafebusken. Birken eller den lille sirlige linnæa, blomsterkongens yndlingsblomst, synes mere typisk for Sverige end liljekonvallen.

1. Arabiens nationalplante, daddelpalmen, indgår sammen med to krumsabler i våbenmærket for Saudi-Arabien. I den her viste form har mærket været ført siden o. 1950.

- Arabien: daddelpalmen (se figur 1).
Argentina: »flor de ceibo« eller guldblomsten, *Erythrina crista-galli*.
Armenien: fransk anemone, *Anemone coronaria*.
Australien: akacie, *Acacia longifolia*, og eukalyptustræet, *Eucalyptus globulus*.
Belgien: kornvalmue og azalea, der fra gammel tid blev meget dyrket omkring Gent og Brugge.
Bermuda (britisk kronkoloni): bermudaliljen, *Sisyrinchium bermudeanum*.
Bolivia: slyngplanten *Cantua buxifolia*, helligholdt allerede af inkafolket.
Borneo: tapangtræet, *Abauria*, og halvpalmen *Nipa fruticans* for henholdsvis øens britiske og (tidligere) hollandske del.
Brasilien: orkidéen *Cattleya labiata*.
Bulgarien: rød rose, *Rosa damascena* var. *trigintipetala*, dyrket til udvinding af rosenolie.
Burma: et vigtigt skovtræ, *Shorea robusta*.
Canada: sukker-ahorn, *Acer saccharum*, hvis saft giver den populære »maple syrup« (se figur 2); om efteråret farves bladene blodrøde. Newfoundland har balsamgranen, *Abies balsamea*.
Chile: en slyngende liljevækst »copihue«, *Lapageria rosea*.
Colombia: orkidéen *Cattleya labiata* var. *trianae*, kaldet »flor de mayo«.
Costa Rica: orkidéen *Cattleya skinnerii*, »flor de San Sebastian«, eller kaffebusken.
Cuba: hvid heliotrop.
Czechoslovakiet: lind, rose og nellike.
Danmark: bøg og kløver. Skal der vælges en »nationalblomst« for Grønland, kommer valget sikkert til at stå mellem gederams, kaldet »niviarsiak« (jomfru), der farver de stenede elvlejer ildrøde, og kærulden, hvis fine uldtotter mange steder dækker jorden så langt øjet rækker.
- Dominikanske Republik: mahognitræet, *Swietenia bijuga*.
Ecuador: orkidéen *Lycaste skinnerii* var. *alba* (se Guatemala).
Etiopien: margueriten »maskal daisy«, hvormed alle huse pyntes til maskalfesten ved nytårstid; for Eritrea: *kalla'en*, *Zantedeschia aetiopica*.
Finland: liljekonval (se Sverige).
Frankrig: den stilerede lilje, der fra ca. 1180 til revolutionen var de franske kongers våbenmærke, forestillede måske oprindeligt en iris (sværdlilje). I Fredshaven er landet repræsenteret af marguerit, kornblomst og valmue, tricolorens farver.
Grækenland: akantus, som blev meget benyttet i antikkens kunst, og laurbær, oldtidens smykke til helte og sejrherre.
Guatemala: orkidéen *Lycaste skinnerii* var. *alba*, kaldet »monja blanca« (hvide nonne).

2. Fra engang i 1800-tallet havde to canadiske provinser, Quebec og Ontario, hver ført (bl. a.) tre ahornblade i deres våben. I 1921 blev ahornbladet optaget i selve Canadas våben, og i 1964 blev det hovedmotiv i Canadas nye flag. Her ses den smukke figur i Air Canadas, det canadiske luftfartsselskabs, firmamærke.

Holland: uofficielt morgenfruen, *Calendula*, hvis orange blomsterfarve svarer til fyrstehuset Oraniers heraldiske kulør. Provin blomster: Nordbrabant madonnaliljen, *Lilium candidum*; Gelderland og Sydholland, vildrose; Nordholland appelsin; Friesland gul åkande; Drente blåkløkke; Groningen kabbeleje; Limburg løvemund; og Overijsel dunhammer.

Honduras: rose.

Indien: lotus, *Nelumbo nucifera*, og det hellige figentræ, *Ficus religiosa*, der plantes ved pagoderne.

Iran: rose.

Iraq: daddelpalmen.

Irland: »shamrock«, et trekløverblad (se figur 3); ifølge sagnet brugte helgenen St. Patrick det tredelte blad som sindbillede på Treenigheden ved den første gudstjeneste på øen år 432.

Israel: oliven.

Italien: oliven.

Japan: *chrysanthemum*, »kiku«, siden 1868 landets officielle symbol, med en 16-strålet stiliseret blomst i rigsvåbnet. Kiku-ordenen fra 1877 er Japans højeste dekoration. Iris (sværdlilje) er folkets og kunstens blomst, symbol for ungdom og skønhed, og kirsebærblomsten (*Prunus serratula*), »sakura«, symboliserer Nippons helteånd: den tåler ikke krænkelser og dør i skønhed.

Jugoslavien: lind.

Kina: pæon, *Paeonia lactifolia*, sindbilledet på rigdom, magt og værdig elegance.

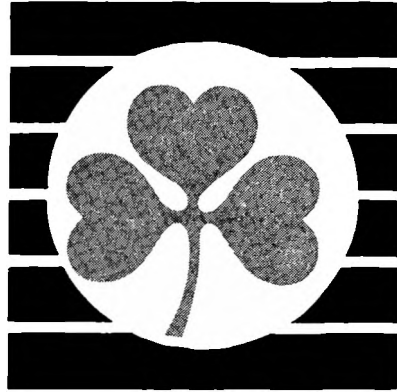
Korea: syrisk rose, *Hibiscus syriacus*.

Libanon: cedertræet.

Liechtenstein: brandgul lilje, *Lilium bulbiferum* var. *croceum*.

Lithauen: rude, *Ruta graveolens*; den stærktlugtende urt skal engang have reddet befolkningen fra pest.

Madagascar: »de rejsendes træ«, Ra-

3. Irlands kløverblad som firmamærke for Aer Lingus, det irske luftfartsselskab.

venala madagascariensis, en alsidigt benyttet bananvækst.

Mexico: georginen, *Dahlia*, samt sago-palmen og kaktus.

New Zealand: maoriernes hellige blomst »Pan Whananga«, *Clematis indivira*.

Nicaragua: fakkelpalmen, »cana de ambar«, *Hedychium coronarium*.

Norge: lyng.

Panama: orkidéen *Peristeria elata*, kaldet »flor del Espiritu Santo« (Hellegåndens blomst), fordi blomstens indre ligner en svævende due.

Paraguay: regntræet, *Brunfelsia hopeana*.

Peru: kinatræet, der leverer kinin, eller *Cantua buxifolia* (se Bolivia).

Polen: marguerit og valmue, flagets farver, samt stedmoderblomst.

Portugal: lavendel og viol, der dyrkes til parfumeolie.

Rumænien: hvid rose.

San Salvador: kaffebusken.

Schweiz: alperosen, *Rhododendron ferugineum*.

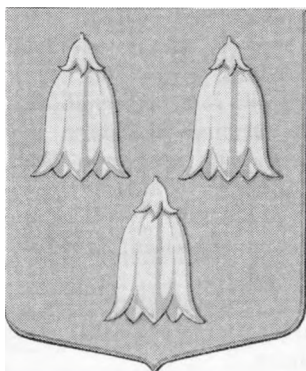
Seychellerne: palmen »coco-de-mer«, *Lodoicea callipyge*, med verdens største frugter; findes kun i denne øgruppe.

- Sovjetunionen: solsikken; kærnerne spises som et lækkeri og anvendes til olieudvinding, kvægfoder m. m.
- Spanien: rød nellike, *Dianthus caryophyllus*, og granatæbletræet, *Punica granatum*.
- Storbritannien: England har rosen, oprindeligt valgt af Edward I (1239–1307); »rosekrigen« om tronen førtes 1455–85 mellem kongelinjerne York og Lancaster med henh. en hvid og en rød rose som *badge* eller partiemblem. Skotlands tidsel, *Onopordon acanthium*, kendes fra 1474, men sagnet beretter, at en barfodet viking trådte på plantens torne, så hans smertensbrøl vækkede forsvarerne. Den skotske tidselorden blev stiftet 1687. Porren forener det gamle Wales' farver hvidt og grønt, men søges nu erstattet med den mere poetiske »daffodil« (påskelilje), der er vildtvoksende mange steder.
- Sverige: liljekonvallen, dog ikke officielt. Landskabsblomsterne er anført i en særskilt rubrik, se senere.
- Sydafrikanske Union: træet *Protea gigantea*.
- Tibet: *Syzygium jambos*.
- Tyrkiet: rose eller tulipan; sidstnævnte stammer fra Persien (»stoliband« = turban), men kom først under kultur i Tyrkiet.
- Tyskland (før 1933): kornblomsten, som Wilhelm-dynastiet holdt særlig af.
- Ungarn: tulipan og nellike.
- Uruguay: kapoktræet, *Ceiba petandra*.
- USA: Senatet har endnu ikke kunnet enes om at vælge et floralt symbol for hele unionen. Mellemstaterne foreslår kornakset (»hvedeørkenen«), øststaterne går ind for blomsternes dronning, rosen, og sydstaterne holder på nelliken, de amerikanske kvinders favoritblomst. Andre peger på græsset, der er grundlaget for Amerikas berømte kvægbrug. I Fredshaven lod USA indplante den røde prærierose, *Rosa blanda*. Alle forbundsstaterne har derimod kåret en nationalblomst og/eller et nationaltræ, se senere.
- Venezuela: orkidéen *Catasetum pileatum*.
- Vestindien: *Plumiera*, et prydræ med vellugtende blomster.
- Ægypten: papyrus for Nedre Ægypten (som gav materialet til oldtidens »papir«) og lotusblomsten, *Nymphaea lotus*, i Øvre Ægypten, hvor dens mængde varsler høstens størrelse.
- Østrig: edelweiss.
- De Forenede Nationer (FN): oliven, med næsten kosmopolitisk udbredelse og siden oldtiden symbol for fred og forsoning.

Sveriges landskabsblomster

(ved *Hans Schlyter*)

- Blekinge: eg / ek / *Quercus robur*.
- Bohuslän: gedeblad / kaprifol / *Lonicera periclymenum*.
- Dalarna: blåklokke / blåklocka / *Campanula rotundifolia* (se figur 4).
- Dalsland: eng-forglemmigej / förgätmigej / *Myosotis palustris*.
- Gotland: vedbend / murgröna / *Hedera helix*.
- Gästrikland: liljekonval / liljekonvalj / *Convallaria maialis*.
- Halland: håret visse / hårginst / *Genista pilosa*.
- Hälsingland: hør / lin / *Linum usitatissimum* (eller möjligen / vild lin / *Linum catharticum*?).
- Härjedalen: vår-kobjælde / mosippa / *Anemone vernalis*.
- Jämtland: (dansk navn saknas) / brunyxne / *Nigritella nigra*.
- Lappland: rypelyng / fjällsippa / *Dryas octopetala*.

4. Dalarnas blåklökke i våbenet for Floda sogn i landskabets sydlige del. Feltet er sølv, blomsten blå med grønne bægerblade. Fastsat 1947. Ideen til de svenske »provin blomster« kom frem i 1909, ophavsmanden var den religiøse politiker P. P. Waldenström. Efter Svante Svärdröm: Dalarnas vapenbok, 1951.

Medelpad: rødgran / gran / *Picea abies*.

Norrbottnen: agerbær / åkerbær / *Rubus arcticus*.

Närke: hulkravet kodriver / gullviva / *Primula veris*.

Skåne: hvid okseøje / præstkrage / *Chrysanthemum leucanthemum* (se figur 5).

Småland: linnæa / linnea / *Linnaea borealis*.

Södermanland: nøkkerose / näckros / *Nymphaea*

Uppland: vibæg / kungsängslilja / *Fritillaria meleagris*.

Värmland: skovstjerne / duvkulla / *Trientalis europaea*.

Västerbotten: karlsscepter / kung Karls spira / *Pedicularis sceptrum-carolinum*.

Västergötland: hedelyng / ljung / *Calluna vulgaris*.

Västmanland: mistelten / mistel / *Viscum album*.

Öland: sommer-anemone / tovsippa / *Anemone silvestris*.

Östergötland: kornblomst / blåklint / *Centaurea cyanus*.

Ångermanland: stedmoderblomst / styvmorsblomma / *Viola tricolor*.

Statsblomster og statstræer i USA

Alabama: gyldenris, Solidago; sumpfy, *Pinus palustris*.

Alaska: forglemmigej og sitkagran.

Arizona: en stor kaktus »sahuar«, *Cereus giganteus*; »blue paloverde«, *Cercidium*.

Arkansas: æbleblomst; fyr, *Pinus echinata*.

California: guldvalmue, *Eschscholtzia californica*; rødtræ, *Sequoia*.

Colorado: akeleje; blågran, *Picea pungens*.

Connecticut: bjerg-laurbær, *Kalmia*; hvid-eg.

Delaware: ferskenblomst; kristtorn.

5. Skånes nationalblomst, præstekraven, som hjelmsfigen i våbenet for en skåning, bogtrykker og SHS-medlem Percy Hallström i Malmö. Efter Skandinavisk Vapenrulla hæfte 3-4, 1964.

- Florida: appelsinblomst; kålpalmen, Sabal palmetto.
- Georgia: »cherokee-rosen«, stedsegrøn eg.
- Hawaii: hibiscus og kukui, »candle-nut«, Aleurites moluccana.
- Idaho: »syrén«, Philadelphus; kalifornisk weymouthfy.
- Illinois: martsviol; burre-eg, Quercus macrocarpa.
- Indiana: nellike; tulipantræ, Liriodendron.
- Iowa: vildrose.
- Kansas: solsikke.
- Kentucky: »trumpet vine«, Bignonia; tulipantræ.
- Louisiana: magnolia.
- Maine: fyrrekogle og -hanrakle.
- Maryland: »blackeyed Susan«, Rudbeckia; hvid-eg.
- Massachusetts: hvidtjørn; amerikansk elm.
- Michigan: æbleblomst.
- Minnesota: »moccasin flower«, orkidéen Cypridium; rødfyr, Pinus resinosa.
- Mississippi: magnolia.
- Missouri: gyldenris og hvidtjørn; kornel, Cornus florida.
- Montana: en sukkulent Lewisia rediviva med blegrøde blomster; ponderosa-fyrren.
- Nebraska: gyldenris; amerikansk elm.
- Nevada: bynke, Artemisia tridentata; enbladet fyr, Pinus monophylla.
- New Hampshire: »syrén«, Philadelphus; birk.
- New Jersey: viol; rød-eg.
- New Mexico: kaktus; mandel-fyr, Pinus edulis.
- New York: rose; sukker-ahorn.
- North Carolina: marguerit.
- North Dakota: prærierose, Rosa blanda; amerikansk elm.
- Ohio: rød nellike; hestekastanie.
- Oklahoma: mistelten; kanadisk judastræ, Cercis.
- Oregon: berberis; douglasfy.
- Pennsylvania: »hemlock«, Tsuga, et nåletræ.
- Rhode Island: viol; rød ahorn, Acer rubrum.
- South Carolina: jasmin; kålpalme (se Florida).
- South Dakota: kobjælde, Pulsatilla; hvidgran.
- Tennessee: passionsblomst, Passiflora; tulipantræ.
- Texas: blå lupin; hickory, Carya pecan.
- Utah: sommerfugle-tulipan, Calochortus; blågran.
- Vermont: rødkløver; sukker-ahorn.
- Virginia: Rhododendron; kornel.
- Washington: Rhododendron; »hemlock« (se Pennsylvania).
- West Virginia: kornel; sukker-ahorn.
- Wisconsin: viol; sukker-ahorn.
- Wyoming: »Indian painting brush«, Castilleja; balsampoppel.
- District of Columbia: »American Beauty Rose« og »Scarlet oak«, en art af amerikansk rød-eg.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommerseil bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommerseilt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

Talende tintallerkener

Af J. C. Bille Brahe

PÅ Arne Bruun Rasmussens kunstauktion nr. 216, maj 1968 i København, solgtes under nr. 574 og 576 et sæt på fem tintallerkener (diam. 26 cm) + et rundt fad, alt med kandestøbermærket »I. H.« 1668, formentlig København. På de brede, glatte borter er indgraveret tætstillede alliancevåben

for *Rosenkrantz og Skeel*, ud for hjelmtegnene initialerne »H. N. R. K.« og »F. B. S.« og derunder, ud for skjoldenes midte, delt af disse, 16—77. Initialerne henviser til *Hr. Niels Rosen Krantz* og dennes hustru, *Fru Birthe Skeel*.

Niels *Rosenkrantz* til Stovgård og Alsted var født 31' maj 1627 som søn af Palle Børgesen R. og dennes 2' hustru, Ingeborg Nielsdatter *Krabbe* (Østergård); han faldt, som generalmajor, for Helsingborg 3' juli 1676¹⁾. Den 30' januar 1662 var han i Viborg blevet gift med *Birthe Skeel* til Holbækgård og Selsø, født 26' marts 1644 på Vallø som datter af rigens råd Christen Albretsen *Skeel* til Fussingø m. m. og dennes 1' hustru, Birgitte Corfitzdatter *Rud*; *Fru Birthe* døde 5' juli 1720 efter i 1699 sammen med

Retskrivningen er Heraldisk Tidsskrifts, ikke forfatterens.

Fru Margrethe Knudsdatter Ulfeldt, generaladmiral *Niels Juel's* efterleverke, at have stiftet Roskilde adelige Jomfrukloster²⁾. Det må således være *Fru Birthe*, der har ladet indgraveringen foretage, muligvis i anledning af *Hr. Niels's* 50-årsdag, medmindre bestillingen har været indgivet allerede inden hans død.

På Gavnø findes et lidt yngre sæt på ni tintallerkener (diam. 24 cm) + tre fade (1 stk. diam. 36,2 + 2 stk. diam. 41,5 cm) med kandestøbermærke »P. B.«, København 1685, med en nok så interessant udsmykning.

Også her drejer det sig om alliancevåben, nemlig for slægterne *Pax* og *Bille*, over hjelmtegnene initialerne

»S. H. P.« og »F. L. B.«, samt ved skjoldenes fod: 17—05. Havde det første initial været »H. H. P.«, ville der have været smuk overensstemmelse med det sørnævnte sæts første initialbogstaver, »H« for »Hr.« og »F« for »Fru«, men det kunne forekomme muligt — da dobbelte fornavne endnu var ualmindelige — at der her var tale om fornavne + patronymika + slægtsnavne. Dette er imidlertid ikke tilfældet. Udsmykningen henviser til *Holger Pax* og dennes hustru, *Lisbeth Bille*,

og de kvindelige initialer passer godt til *Fru Lisbeth Bille*, medens vi har et mystisk »S« i stedet for et venteligt »H« for »Hr.« foran *Holger Pax*.

Løsningen må søges i personalia.

Holger Pax til Bonderup, Torup, Eriksholm, Hørbygård og Sæbygård var født 18' april 1648 som søn af Christopher Mogensen Pax til Torup m. m. og Hilleborg Holgersdatter *Bille*; han døde 3' januar 1698 (sic!) som slægtens sidste mand³⁾. Den 8' november 1676 var han blevet gift med Lisbeth *Bille* til Bonderup, født 8' august 1655 på Skjerrildgård som datter af Knud Henriksen B. (fætter til ovennævnte Hilleborg B.) og Mette Henriksdatter *Gyldenstjerne*; Fru Lisbeth døde 12' juli 1723 på Sæbygård og ægtefællerne blev begravede i Holbæk Kirke⁴⁾.

Her er således atter tale om et tallerkensæt, udsmykket af en enke, endda måske også i anledning af en 50-årsdag — hendes egen — men netop i den kendsgerning, at det er en enke, der har foranlediget udsmykningen foretaget, ligger løsningen på det fæmøse »S«, idet dette må tolkes som *Salig*. »S. H. P.« må således stå for *Salig Holger Pax*. Fru Lisbeth har således villet understrege sin enkestand — måske også sin tro på Hr. Holgers liv efter døden.

I modsætning til de tre velkendte slægter, *Rosenkrantz*, *Skeel* og *Bille*, der ikke kræver nærmere præsentation, er slægten *Pax* ret ukendt. Den stammer fra den schlesiske uradelsslægt *Paschisch von Festenberg*, af hvilken Christopher Martinsen (før 1551) kom til Danmark og 6' juli 1575 blev naturaliseret som dansk adel under navnet *Pax*. Han var gift med Sophie Peders-

datter *Galt* til Kindholm og Torup og ejede selv Bonderup. Slægten uddøde tre generationer senere med ovennævnte Holger; den tæller kun fem voksne mænd og syv voksne kvinder, hvorfor det er sjældent at møde dens våben, en ad dextram opspringende, af sølv og rødt skaktavlet gedebuk eller gemse i blåt eller sølvfelt og en på den kronede hjelm lignende halv buk⁵⁾.

På tallerkensættet er *Pax*-våbenet udført uden skaktavl på dyret, hvilket vel har været teknisk umuligt i den lille størrelse, hvori det, især på tallerkenerne, har været svært at få plads på den riflede bort. Det må bemærkes, at courtoisie-regelen forekommer ukendt. *Pax*-bukken vender såvel i skjold som i hjelmtegn som vanligt ad dextram og dermed uhøfligt ryggen til *Bille*-våbenet, hvis skjoldholder, vildmanden, også står på sin vanlige plads ad dextram, hvorfor han er placeret imellem skjoldene; dog er han på fadene uden køllen og lægger sin højre hånd støttende på *Pax*-våbenets hjelmkæde, medens han på tallerkenerne står med køllen i højre hånd — ind imod *Pax*-våbenet, uden at man derfor kan tillade sig at se en symbolik med ham som kerub, der adskiller ægtefællernes våben, således som døden har adskilt dem.

Alene i kraft af deres alder er disse tallerkensæt sjældne, men særlig det sidstnævntes ualmindelige inskription gør det til en raritet.

Kilder: (1) Danmarks Adels Aarbog, 1910, s. 433, (2) samme 1943, s. 109, (3) samme 1908, s. 349, (4) samme 1890, s. 75, (5) samme 1908, s. 347, f.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommerseil bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommerseilt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

Heraldisk litteratur siden sidst

Hessen

Klemens Stadler: *Deutsche Wappen. Bundesrepublik Deutschland*. Band 3: *Die Gemeindevappen des Landes Hessen*; 96 sider, Angelsachsen-Verlag, Bremen, 1967; pris: ca. 10 DM. — Tidligere bind i serien er omtalt i nr. 16 p. 288 og nr. 14 p. 176.

Hessen er knap halvt så stort som Danmark, har godt 5 mill. indbyggere og ca. 900 kommunale våbener. Af disse er ca. 330 gengivet i denne bog, i farvetegninger af Max Reinhart, med en ledsagende fyldig tekst om hvert enkelt våbens oprindelse og historie af Klemens Stadler.

Til indledning gennemgår Stadler Hessens dynastiske og offentlige heraldik, herunder brugen af »landsbymærker«, *Orts-gemerke*, som synes at have været udbredt. Landsherrens våben, den hessiske, eller thüringske, hvid-og-rødstribede løve i blå felt, kendes fra o. 1200. Fra 1234 findes et begravelsesskjold med våbenet på, stadig at se ved Konrad af Thüringens grav i Marburg, et af de yderst få faktiske våbenskjolde fra middelalderen som er bevaret til vor tid. Den fængslende og sunde besked Stadler efter sin vane giver, skuffer kun på ét punkt: han siger intet om, *hvorfor* løven er stribet. Man véd det ikke, men det kunne han godt have skrevet.

I øvrigt er disse hessiske kommunevåbener en ret ensformig samling. En meget stor del af dem er gengangere af våbenerne for de fyrstelige, højgejstlige og adelige herrer, som de pågældende kommuner forudm hørte under. I det opdeltede og atter, indtil det fantastiske, opdeltede Tysklandskort var dette sikkert en praktisk forholdsregel, men det har ikke fremmet en afvekslende nutidig heraldik. Ærkebispem af Mainz' hjul, ærkebispem af Triers røkle kors og fyrstabbeden af Fuldas sorte, greverne af Waldecks 8-oddede stjerne, greverne af Nassaus løve + »billetter«, greverne af Hanaus tre sparrer, og selve landsdynastiets stribede løve optræder atter og atter, sidstnævnte eksempelvis 24 gange. Lyspunkter er greverne

af Ziegenhains ørn-med-gedehoved (om end 4 gange), i ét tilfælde varieret til hanc-med-gedehoved, og enkelte våbemerker af almue-oprindelse: en spade, en kringle, et løg, et kálhoved.

Læseren får i overvældende grad bekræftet, hvilken rolle *misforståelser* har spillet for heraldiske figurers oprindelse. Det simpelt hen vrimler med stjerner som er blevet til liljer, blomster som er blevet til trekløvre, søblade som er blevet til hjertes, griffe som er blevet til okser, skæppemål som er blevet til rigszæbler, og omvendt rigszæbler som er blevet til sporer, kringler som er blevet til briller (glasögon), sol-og-halvmåne som er blevet til hjul, og bomærker som er blevet til hvad som helst: patriarkkors, svaler, gåsefødder. Forfatteren bliver ganske oplivet, når en misforståelse lærer sig over det banale: *Ein origineller Irrtum kommt in dem Siegel um 1800 vor ...*

Til denne sidste kategori må sikkert henregnes en *skovskade* (nøtteskrike, nøtskrika) i byen Haigers våben, fastsat 1908, der i 1400-tallet begyndte sit liv som en halv løve. S. T. A.

Borge

fra Nidaros til Ninive

Hallvard Trætberg: *Borg i segl, mynt og våpen*, 254 sider med over 700 illustrationer + 1 farveplanche, 24 × 32 cm; *with an English summary*; Universitetsforlaget, Oslo 1967; indb. i hellærred Nkr. 78.

I 1966 fejrede Sarpsborg, grundlagt 1016 af Olav den Hellige, sit 950 års jubilæum. I den anledning ønskede bystyret, dels at byens våben skulle revideres og nytagnes, dels at dets historie skulle skrives. Begge opgaver blev overdraget til førstearkivar Hallvard Trætberg. Den nye udgave af våbenet forelå i december 1965, se Heraldisk Tidsskrift nr. 15, side 222, 1967. Våbenets historie indgår i værket »Borg i segl, mynt og våpen«, formodentlig den

største monografi om et heraldisk emne i Norden, ja sikkert en af de største i hele verden.

Man bebrejder somme tider heraldikere, at de dyrker deres studium for snævert og isolerer det i forhold til tængerende videnskaber. Den bebrejdelse kan ikke rettes mod Trætberg! For at kunne danne sig en mening om Sarpsborgs borgvåben ser han først nærmere på andre norske stadssegel med en borg i (og giver i tilgift læseren stærke glimt af brusende norsk middelalderhistorie). For at kunne se disse norske våbener i deres rette sammenhæng går han derefter over til en undersøgelse af borgvåbener og andre stiliserede borggengivelser i hele den vestlige civilisation, begyndende i Ægypten og Mesopotamien 3000 år f. Kr.

Er det nu nødvendigt at tage så langt bort? vil en og anden læser måske tænke, men Trætberg kommer ham i forkøbet: »Hvorfor skal vi her i det hele forville oss til den fjerne tid i Egypt?». Han svarer selv: »Det er to grunner til det. Ved å føre linjen tilbake til antikken får man se en sammenheng som i realiteten har vært kontinuerlig. Professor Anders Bugge svarte meg på et spørsmål om når middelalderen begynte: »Middelalderen, den begynner aldrig«. Det vil si, antikken går direkte over i den europeiske såkalte »middelalder«. — Og den andre grunnen er den målestokk Egypt og antikken gir».

Under denne reise gjennom 5000 års nærorientalsk og vesterlandsk emblemantik og heraldik berører vi mange andre emner: religionshistorie, religionspsykologi, kunsthistorie, statskundskab m. m. En komprimert indholdsfortegnelse vil give et indtrykk af værkets vingeang:

Tidlig norsk seglbrug; det stiliserede borgbilledet i Norden; Sarpsborgs bysegel (fra middelalderen, nu forsvundet; fra 1556; fra 1855; og dets fornyelse 1965).

Begrebet borg; borge i Norden før og under vikingetiden; kongefaner og høvdingemærker i Sarpsborg; titlerne »jarl af Sarpsborg» og »baron af Tønsberg»; forsøg på rekonstruktion af Alf Erlingssons segel og våben; norske adelsvåbener 1280—99; norsk heraldisk milieu 1280—

1500; samspill mellem bysegel og adelsvåbener.

Norske bysegel med borg: Nidaros, Tønsberg, Bergen, Kongshelle, Sarpsborg, Fredrikstad.

Det var Norge. Så følger hvad Trætberg uden overdrivelse kalder »den vide verden»:

Ægypten og Mesopotamien. Borgbilledet hos ægyptere, sumerere, babylonere og assyrere, i kongetitler, kongesegel og kunst.

Antikkens Rom og andre oldtidsriger: murkroner, herskersegel, fjeldborg, gudefjeld og søjle.

Perspektivproblemer i antik og middelalder: fugleperspektiv, rytterperspektiv, skråperspektiv, forsvindingsperspektiv, blandingsformer og perspektivfri typer.

Borgen i segl for de tyske kejsere o. 800—1493 og for kongerne af Jerusalem o. 1100—1200. Himmelborgen, biskopssegel og domkapitelssegel. Middelaldermønter og brakteater. Bjørn og løve som borgherrer. Borg i spanske og portugisiske kongesegel og våben og i europæiske adelsvåbener i øvrigt.

Europæiske stadssegel i 1100- og 1200-tallet: Spanien, Schweiz, Italien og Frankrig. Borg alene, borg kombineret med anden figur, borg kombineret med våben. Byflag og byvåbener. Nederlandene, England, Irland og Skotland, Norge. Borg + skib, skibskasteller.

Stadssegel i Tyskland, Bøhmen og Polen. Borgtyper, kejserørn, byernes og deres overherre, kombination med feudalvåben, løve og ørn; Brandenburg, Pommern, Mecklenburg, Holsten. Svenske bysegel. Danske bysegel.

Konklusion, kaldet »Ideer og nyanser». Samt tillæg om det våben, med to økser, som Sarpsborg førte fra o. 1855 til engang efter 1890.

En liste over kilder og litteratur; denne sidste alene på ca. 500 værker. Samt register over heraldiske figurer (mere end 200), stednavne og personer.

Som man ser: her taler en heraldisk verdensmand, lige så meget hjemme ved Eufrat, Nilen og Tiberen som i sit nor-

ske hjemland (en henvisning på side 197 lyder: »Jfr. Tønsberg og Sidon«).

Et borgbillede i et segl, på en mønt, eller i et våben, kan være at opfatte ganske ligetil som en gengivelse, evt. med naturalistisk lighed, af et bestemt, konkret borg- eller byanlæg. Men lige så ofte – og somme tider utvivlsomt samtidigt – skal borgbilledet opfattes symbolsk: som et billede af borgerne, byens fællesskab og beskyttelse; eller af borgherren og hans magt. Borgens herre kan være en lokal adelsmand, en hertug, bisp eller konge, eller måske kejseren selv. Iblandt er det en helgen. I de gamle civilisationer så man menneskesamfundet og jordelivet som en afspejling af det himmelske – eller omvendt – og en borg kunne derfor også være himmelborgen, et billede af »Guds stat«, eller måske ligefrem af Gud.

Om alt dette giver Trættesbergs tekst og tegninger uhyre fængslende besked. At følge ham på hans opdagersfærd ind i fjerne tiders og landes billedverden er en stor oplevelse. Hans viden er enorm. Hans opfattelsesevne skarp. Hans åbenhed over for det nye han finder, hans evne til at se, sammenligne og kombinere river læseren med.

Trættesbergs sprog er spændstigt, uden overflødig fedt. Han skriver i korte sætninger, hvor hvert ord har vægt. Illustrationerne, der udgør omkring halvdelen af bogen, er så godt som alle udført af ham selv, i en let, ubesværet streg, med udeladelse af uvæsentligheder (ved gengivelse af segl f. eks. omskriften).

Til forfatterens egenskaber hører også dristighed, og hvor kan det være velgørende at møde en, som tør mene noget! Måske er han dog af og til for dristig. Et par steder bevæger han sig vist på meget tynd is. Fordi noget *kan* hænge sådan-og-sådan sammen (og det ville være så tilfredsstillende, hvis det gjorde det!), er det jo på ingen måde sikkert, eller bare sandsynligt, at det gør det. Det véd Trættesberg naturligvis godt, men smukke løsninger tiltaler ham, og han synes ikke om forbehold; ord som »formodentlig«, »vistnok« eller »kanske« forekommer næppe nok i bogen. Hans teorier præsenteres

imidlertid så bestikkende, puslespillets brikker håndteres med en så uimodståelig heraldisk charme, at man overgiver sig. Hvem vil ikke gerne charmeres!

Dog, i helheden er dette småting, og det er uvæsentligt, når bogens facit gøres op. Trættesberg har med dette værk sat sig et monument. Hans publikationer er ikke mange, men der har altid stået respekt om dem. Efter »Borg i segl, mynt og våben« vil denne respekt blive øget til det majestætiske. Bogen er et landnam, der betyder en mægtig udvidelse af hele vor heraldiske horisont, en forøgelse af vor konkrete viden, samt åbning af frydefulde jagtmarker, hvor heraldikeren kan strejfe om i sikker forvisning om, at han vil opleve noget skønt ... Når man er færdig med bogens 254 sider, er man parat til at begynde forfra igen. S. T. A.

Finlandsk adelshistorie

Gentes Finlandiae I, redigeret af Torsten G. Aminoff; 156 sider + 2 portrætplancher; Frenckellska Tryckeri Aktiebolagets Forlag, Helsingfors 1966; pris Fmk. 13.

Bogen er tænkt som indledning til en serie, med en udsendelse ca. hvert tredje år, der skal behandle ætterne på Finlands Riddarhus, deres genealogi, personhistorie, besiddelser, heraldik m. m. Det foreliggende bind indeholder ti artikler (på svensk, delvis med resumé på tysk, engelsk eller finsk) om bl. a. slægterne Tawast, Schaumann, Grotenfels, Schildt og von Knorring. Bindets længste bidrag, af Ake Backström, handler *Om den adliga namnrätten i Finland*; af denne afhandling fremgår bl. a. at man i Sverige-Finland i adskillige tilfælde har fradømt misgerningsmænd af adelig byrd såvel adelskab som adeligt navn, ligesom adelsmænd der har frasagt sig deres adelskab har ændret deres navn.

Næsten alle artiklerne er fængslende, vel skrevne og indeholder detaljer af heraldisk interesse; en enkelt er rent heraldisk (med tre af bindets 12 illustrationer). Den handler om Kenneth Suther-

land, Lord Duffus, som efter det mislykkede Stuart-oprør i 1715 forlod Skotland, blev søofficer i Rusland, og hvis datter blev gift i Finland. Den er skrevet af Torsten Aminoff, der også tegner sig for 3-4 af de øvrige artikler samt to interessante og nyttige oversigter: en kritisk bibliografi over *Hjälpmedel för baltisk genealogi* og et katalog over Riddarhusets samling af ca. 150 *skuldebrev*; se herom også *Heraldisk Tidsskrift* nr. 7 p. 327, 1963. S. T. A.

Tyskland

Alfred Zappe: *Grundriss der Heraldik*, 118 sider, 121 illustrationer og 18 plancher, hvoraf 10 i farver; C. A. Starke Verlag, 625 Limburg/Lahn, 1968; DM 17.60 indb.

Af de forskellige veje man kan gå frem ad, når man vil fremstille heraldikkens historie og system, er den alfabetiske måske den letteste for forfatteren, men samtidig sikkert den mindst tilfredsstillende for læseren. I stedet for en sammenhængende skildring får han sin oplysning serveret i en ganske tilfældig rækkefølge: *Abzeichen, Adel, Adler, Amtswappen* ... osv.

At en bog som er opbygget på denne måde alligevel kan indeholde god viden er foreliggende lille *Grundriss* et eksempel på. Dens tekst og vel valgte billeder rummer megen realistisk og gennemtænkt oplysning; enkelte af dens artikler er fremragende. Det gælder f. eks. to større afsnit, om *Bürgerliche Wappen* og om *Helm, Helmdecken, Helmszier*. Blandt hjelme skelner Zappe mellem faktisk anvendte hjelme, som også er brugt heraldisk, og hjelme som udelukkende kendes i heraldikken, og om denne sidste gruppe har han interessante ting at sige. Om tyske borgerlige våbener oplyser han bl. a., at et register herover fra 1937, som »dog på ingen måde er komplet«, omfatter 80.000 forskellige.

Andre emner er mindre godt, eller mindre udførligt behandlet, og hist og her er forfatteren lidt vel dogmatisk. F. eks.

gentager han et par gange læresætningen »*Keine Wappen ohne Farben*«, skønt tusinder og atter tusinder af våbener — i sigiller, på bygninger, graveret i metal, osv. — kun kendes uden farver, og for et stort antals vedkommende sikkert aldrig nogen sinde har været anvendt, eller overhovedet tænkt, med farver.

Zappe citerer gang på gang *F. Philippi: »Wappen. Versuch einer gemeinfaßlichen Wappenlehre«* — 70 sider + 20 billedbilag; 2. udgave, C. A. Starke Verlag, 625 Limburg/Lahn, 1967; DM 14.50 indb. — skønt denne bog bestemt ikke kan måle sig med hans egen. Philippi's bog er et uændret optryk af den oprindelige udgave fra 1922, som er rettet til, og polemiserer imod, en unavngiven herre, om hvem det siges, at han udbreder »*die unglücklichsten Phantastereien über die Wappen*«, men hvis meninger i øvrigt ikke refereres. Det hele tager sig ud som en fægtekamp med usynlig modstander, hvor den enlige optrædende vistnok mener, at han gør en vældig god figur, medens tilskueren finder den hele skygeboksning let komisk. Hertil kommer at forfatteren har meget svært ved at komme i gang — bogens første sætning er på 112 ord — og at billederne er utilfredsstillende; en del er de samme som i Zappes *Grundriss*, resten er pauvre.

Trods alt dette er der gode ting at finde hos Philippi. Der er f. eks. et klart og tiltalende kapitel om *Wappenrecht*. Og som et eksempel på hvorfor og hvorledes et våben kan opstå, har han fundet en morsom udtalelse fra 1500-tallet:

I nogle optegnelser om sit liv skrev en borger i Köln, jurist og vinbjergerjer *Hermann von Weinsberg*, om året 1541: »Min gode forvalter Johan Bruck van Dutz blev valgt til meddomsmand. Da enhver meddomsmand jo må have et pænt våben og scgl, og Johan van Dutz ikke engang havde et almindeligt bomærke, gav jeg ham et smukt våben: det bestod af pæle, dels blå foroven og hvide forneden, dels blå forneden og hvide foroven [vandret delt og af modsat farve?], og det våben fører han den dag i dag sammen med sit hjem-

tegn; det var vel udtænkt og blev rost af alle, og jeg spillede i dette tilfælde rollen som hans kejser, hvorved han sparede sine penge . . .

S. T. A.

Fransk våbenbog

Jacques Meurgey de Tupigny: *Armorial de la généralité de Paris* 1-4; i alt 928 sider + 4 plancher, 23 × 29 cm, Macon 1965-67; trykt i 600 eksemplarer; fås hos forfatteren, 113 rue de Courcelles, Paris 17; favørpris for medlemmer af SHS: Ffrs. 120.

»Våbenbog for Paris' skattedistrikt« er en del af det mægtige »generelle våbenregister«, *Armorial général*, som udarbejdedes i Frankrig i de sidste år af 1600-tallet.

Som tidligere omtalt i *Heraldisk Tidsskrift* (nr. 15 p. 207, 1967) var formålet ikke heraldisk, men finansielt. For at rejse penge besluttede den franske regering i 1696, at alle personer eller institutioner der førte våben, skulle betale en éngangs-skat. Det hjalp ikke, at man holdt op med at føre sit våben; straffen for fx. at overmale et våbenskjold på sin vogn-dør, eller slette det på sit sølvtøj, var 15 gange så høj som skatten. Det hjalp ej heller at pege på, at man ikke havde noget våben; i så fald fik man tildelt et, og skatten skulle erlægges ufortøvet. Den laveste afgift, for uspecificerede medlemmer af tredjestand, var 20 livres, og ingen som kunne udrede denne sum, slap for at få deres våben registreret (samt betale!), hvad enten det så var et gammelt våben eller et nyt, fabrikeret på stedet.

Fra 20 livres for »enhver person« steg taksten gradvis op gennem samfundets klasser til 50 livres for en hertug, og videre for stæder, universiteter, stifter m. m. til 300 livres for en provins' våben. Skatten beregnedes at ville indbringe 7 mill. livres, og inddrivningen overlodes til en skatteforpagter, som forpligtede sig til at betale staten dette beløb i tolv rater over to år, minus en sjettedel, som var hans egen part af transaktionen. Skatteforpagteren handlede hurtigt, og rej-

sende indregistrerings- og opkrævningskommissioner tog fat i løbet af kort tid.

En del personer har utvivlsomt været godt tilfreds med denne mulighed for at få tildelt et officielt, indregistreret våben, selv om det udtrykkeligt fastsloges, at våbenindregistrering ikke medførte adelsskab. Andre var modstandere af våben-skatten; det gjaldt både personer, som i forvejen havde et våben (og måske søgte at dølge det), og folk som hidtil ikke havde haft noget. I provinserne kom det et par steder til væbnet modstand mod registreringskommissionerne, men uden succes.

De indregistrerede våbener, opimod 110.000, falder i tre grupper:

1. Allerede eksisterende våbener; anslået til mellem 30 og 40 % af den samlede mængde.

2. Tvangstildelte nye våbener, til personer som i forvejen havde et andet våben, men søgte at skjule det; disse personer og deres efterkommere fik på denne måde faktisk to forskellige våbener. Denne gruppe er anslået til at omfatte o. 12 % af det samlede tal.

3. Nye våbener, til personer som i forvejen ikke havde våben. De anslås for Paris' vedkommende til o. 48 %, for provinsernes helt op til 60 %, af den samlede mængde.

Hvor stor en del af denne sidste gruppes våbener der var tvangstildelte, er svært at afgøre, men det var i alle fald mange, og flertallet af disse (plus dem for gruppe 2) var produceret på samle-bånd, således at snesc, eller hundreder, af personer i samme nabolag kunne få tildelt våbener, som næsten ikke var forskellige fra hverandre. Det betød ikke, at de var heraldisk dårlige, og da de tillige var så »officielle« som vel muligt, er det meningsløst at ville hævde — som nogle har gjort — at disse massetildelte våbener ikke er »rigtige« våbener. En stor del af dem er da også siden ført af de pågældendes efterkommere, og føres den dag i dag.

Et håndgribeligt resultat af hele dette tiltag blev 69 folianter — 34 med våben-tegninger, 35 med våbenbeskrivelser —

som opbevares i *Bibliothèque Nationale* i Paris og hører til denne institutions mest benyttede værker. Bindene er opdelt efter provinser eller stæder, og godt en tredjedel af materialet er i tidens løb publiceret, komplet eller i uddrag. Måske den interessanteste del af værket, de 11 manuskriptbind som omfatter Paris og Versailles, er imidlertid hidtil kun blevet udgivet delvis (og også på anden måde utilfredsstillende), og det er dem, der nu foreligger i fire trykbind, redigeret af *Jacques Meurgey de Tupigny*.

Meurgey de Tupigny er overarkivar ved det franske rigsarkiv, *Archives Nationales*, og præsident for det franske heraldiske selskab. Han har skrevet eller stået for en lang række historiske udgivelser, navnlig inden for genealogi og heraldik. Især har Frankrigs gejstlige og kommunale heraldik fængslet ham.

De første tre bind af det foreliggende værk omfatter det egentlige Paris. I det oprindelige register var ordningen vistnok topografisk, f. eks. gade for gade. Meurgey de Tupigny har i stedet delt materialet op i *personer* (i alt ca. 18.000), arrangeret alfabetisk, og *institutioner* (klostre, skoler, fakulteter, lav osv.) for sig til sidst; et supplerende register omfatter indgiftede personer, navnevarianter m. m.

Første bind indledes med en 40 siders redegørelse for selve skatteforordningen af 1696 og dens gennemførelse; for det resulterende register; og for de heraldiske, genealogiske, sociologiske og andre oplysninger dette kan give.

Det fjerde bind indeholder våbener fra Paris' omegn, taget i vid forstand, ordnet by for by, herunder *Versailles*. Denne del af værket er måske særlig interessant, fordi Versailles jo var sæde for hoffet og dermed hjemsted for en stor del af Frankrigs kendteste og mest betydningsfulde personer på den tid: ministre, embedsmænd, kunstnere, kongens familie og nærmeste omgangskreds osv.

Hver person indføres med navn, ofte tillige med sin ægtefælles; sit erhverv og sine eventuelle titler eller besiddelser; og med en beskrivelse af sit våben (men ingen tegning). Et eksempel:

•François Couperin, organist i det kgl. hofkapel; i blå felt to krydsede sølv treførke mellem, på siderne, to sølv stjerner, foroven en guld sol, og forneden en guld lyre.

Som tidligere nævnt medtog registreringen alle som på nogen måde kunne betale, og værket omfatter derfor ikke blot de klasser man på forhånd venter at møde i en våbenbog — adel, embedsmænd, officerer, høj gejstlighed, storborgere, rige købmænd, akademikere og lign. — men tillige f. eks. alle slags håndværkere, småhandlende, værtshusholdere, jordbrugere, ja portiere, butikssvende og køkkenpersonale (ganske vist hos kongen). Også selve registreringsordning var så demokratisk, som man kan tænke sig: i det oprindelige manuskript er Frankrigs kronprins, selveste dauphinen, opført mellem en tjenstgørende hofmand, Verneuil, og sin kammertjener, Thomas Joyeuse. Det er mærkeligt at tænke sig, skriver Meurgey de Tupigny, at Paris' befolkning mindre end hundrede år efter denne heraldiske liberalitet og egalitet, under den Franske Revolution var så opfyldt af had til alle former for traditionel heraldik, at f. eks. ethvert hus med et våben på blev konfiskeret af Konventet.

Dog, en af de ting som især interesserer i en sådan våbenbog, er naturligvis hvilke kendte personers eller familiers våben man kan slå op, og det er mange: en så stor del af hvad »der talte« i datidens Frankrig var samlet i Versailles og Paris, at man har en god chance for — inden for epoken — at finde hvad man søger i disse fire bind. Fra ministre: Colbert, Louvois, Fouquet ... og hertuger: Lauzun, Luxembourg, Luynes, Saint-Simon ... gennem administrationens og adelens øvrige klasser til de berømte damer: Madame de Montespan, Ninon de Lenclos ... og berømte mænd: Corneille, Racine, de Fleury, Boileau, Vauban, Bossuet, Rigaud, Fénelon, Lully, Couperin ...

Og hvis berømtigheden ikke selv skulle være hjemme, kan man somme tider få besked om hans våben hos en pårørende, f. eks. Molières enke eller Voltaire's fader.

S. T. A.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommerseil bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommerseilt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

Hjortevåbenet i dansk-norske slægter

Af *Esbjørn Hiort*

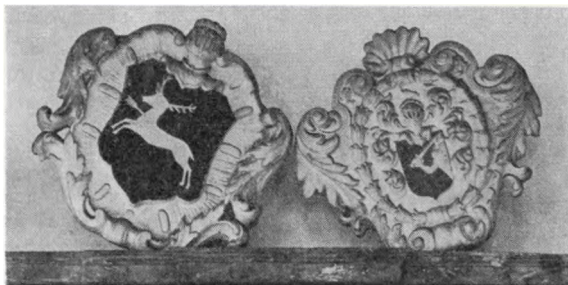
I HOLMENS KIRKES KAPEL i København — umiddelbart til venstre for søhelten Niels Juel's sarkofag — hænger der et dobbeltepitafium over to fremtrædende gejstlige fra det 18. århundrede: Sjællands biskop *Peder Hersleb* (1689—1757) og kongelig konfessionarius dr. *Peder Jespersen* (1647—1714). Epitafiet er kronet med de to mænds borgerlige våbenskjolde (fig. 1). Biskop Hersleb's skjold viser et blått felt med en mod højre springende hjort i sølv, der rammes af en guld pil i halsen. Over skjoldet er der en hjelm, men intet helmmærke. Andre afbildninger af Hersleb's våben viser imidlertid, at helmmærket har været forparten af en hjort, der ligeledes rammes af en pil i halsen.

Når de to mænd, der tilhørte hver sin generation, er blevet mindet med et dobbelt epitafium, skyldes det, at de på flere måder stod hinanden nær. Peder Hersleb var således gift med dr. Jespersen's adoptivdatter og arving, *Bolette Hiort* (1690—1767). Hun var datter af sognepræsten i Stenstrup på Fyn, *Hans Gregersen Hiort* (1664—1730). Dr. Peder Jespersen havde væ-

ret Hiort's forgænger i embedet, før han blev kongelig konfessionarius, og han var gift med Hiort's svigermoder, hvis første mand døde i 1677.

Hans Gregersen, som var en fattig kapellansøn fra Nyborg, antog slægtsnavnet *Hiort*, og han førte også et våben med en springende hjort. Et segl med hans våben kendes fra et skøde dateret 1719¹). Det viser et ovalt skjold med en mod højre springende hjort og i hjelmen forparten af en hjort. At hans tre sønner, der alle blev præster, også anvendte dette våben, er der jo intet mærkeligt i, men at to af hans svigersønner, nemlig foruden Peder Hersleb også sognepræsten i Nyborg *Hans Frick* (ca. 1685—1746), førte et våben med en springende hjort i feltet og forparten af en hjort i hjelmen, er straks mere mærkeligt (fig. 17). Det er en nærliggende tanke, at de begge antog deres kones slægtsvåben med en brisering — for Hersleb's vedkommende den gyldne pil, der rammer hjorten, og for Frick's vedkommende et opvoksende træ, som hjorten springer over (det opvoksende træ er som bekendt et kristeligt symbol på livet).

1. Biskop Peder Hersleb's og kgl. konfessionarius dr. Peder Jespersen's våbenskjolde over dobbeltepitafium i Holmens kirkes kapel.

I min bog om slægten Hiort fra Stenstrup har jeg fremsat denne formodning²). Peder Hersleb's ægteskab med Bolette Hiort var efter samtidige vidnesbyrd sjældent lykkeligt, og jeg har derfor tilladt mig den hypotese, at Hersleb's våben symboliserer kærlighedens pil, der rammer hjorten. Det er jo en smuk og romantisk tanke — men den holder desværre ikke stik! Man skal som bekendt ikke drage forhastede slutninger — og det gælder ikke mindst i genealogi og heraldik. Tingene er ikke altid så enkle, som vi kan forledes til at tro! En nærmere undersøgelse har da også vist, at ikke mindre end otte indgiftede dansk-norske slægter har anvendt hjorten som våbendyr, og kun i to tilfælde kan det med sikkerhed siges, at det ene våben er afledet af det andet.

Slægten Hiort

Som nævnt antog Hans Gregersen Hiort slægtsnavnet, men antagelig var det hans moders navn. Meget taler for,

2. Sognepræst Peder Hiort's våben på begravelsesskjold fra Hovin kirke, 1765. Norsk Folkemuseum.

3. Generalmajor Peter Andreas Hiort's segl, Lundberg 1771. Enkekassens arkiv i Rigsarkivet.

at hun var datter af borgmester i Assens *Laurids Clausen Hiort* (d. 1662). Borgmesteren førte imidlertid ikke noget våben med en springende hjort. Hans segl kendes fra to gavebreve udstedt til kirken i Assens henholdsvis 1634 og 1647, og begge disse segl viser et monogram LCH omgivet af navnet LAURIDS CLAVSEN (men han underskrev sig Lauritz Hiort). Der er derfor næppe tvivl om, at Hans Gregersen ikke blot antog navnet, men også anlagde våbenet.

Hans ældste søn *Peder Hiort* (1700–1765) blev sognepræst først i Fet, senere i Ullensaker og Hovin i Norge. Noget segl fra hans signet kendes ikke³), men på Norsk Folkemuseum findes to lyseskjolde af malet blik fra Hovin kirke, der antagelig — som skik var — blev anvendt ved hr. Peder's begravelse fra denne kirke 1765. De er et naivt bygdearbejde, der viser en springende guld hjort i et blå felt; i stedet for en hjelm er skjoldet forsynet med en rococo-rocaille med en opvoksende hjort (fig. 2).

Peder Hiort's eneste søn, generalmajor *Peter Andreas Hiort* (1740–1817), der sluttede sin karriere i den norske hær som chef for det trondhjemske dragonregiment, anvendte et

afvigende våben. Hans segl viser i skjoldet et sammenslynget monogram PAH, og over skjoldet en pansret arm med et sværd i hånden — et almindeligt anvendt officerssymbol (fig. 3). Hjorten er dog ikke helt forsvundet — den er blevet en skjoldholder, der kommer frem bag skjoldets venstre side. Omkring skjoldet er der dekorativt anbragt kornaks som symboliserer, at Peter Andreas Hiort — som de fleste officerer i Norge på den tid — i lige så høj grad var jordbruger som officer.

Hele fire af Peter Andreas Hiort's sønner blev officerer i den norske hær, og i hvert fald to af dem har anvendt våbenet i den oprindelige form med hjorten i skjoldet. Kaptajn *Peter Andreas Hiort* (1771–1811) førte dog som hjelmmerke en vildmand med en kølle over skulderen. Broderen, oberstløjtnant *Christian Andreas Hiort* (1777–1846), der bl. a. var kommandant på verdens nordligste fæstning, Vardøhus i Finmarken, førte våbenet i den op-

4. Sognepræst Povel Hiort's segl, Askim 1743. Initialer PH. Printz' samling i Norges Riksarkiv.

5. Sognepræst Hans Jacob Hiort's segl, Askim 1805. Initialer H Pr. Printz' samling i Norges Riksarkiv.

rindelige form med forparten af en hjort i hjelmen.

Til trods for, at generalmajor Peter Andreas Hiort satte atten børn i verden, heraf elleve sønner (hvoraf dog flere døde som små), er mandslinjen af denne gren af slægten uddød. Det samme er tilfældet med den gren af slægten, der stammer fra Hans Gregersen Hiort's næstældste søn *Gregers Hiort* (1702–1769). Han blev sognepræst først i Svendborg, senere i Rudkøbing, og der er bevaret flere af hans segl, som viser et våben mage til faderens.

Hans Gregersen Hiort's yngste søn *Povel Hiort* (1709–1778), som blev sognepræst til Askim i Norge, førte også et våben mage til faderens (fig. 4), hvorimod hans eneste søn *Hans Jacob Hiort* (1745–1824), der blev hans efterfølger som sognepræst i Askim, førte en *stående* hjort i skjoldet (fig. 5). Begge Hans Jacob Hiort's to sønner førte imidlertid atter våbenet i den oprindelige form med en *springende*

6. Segl antagelig tilhørende krigskommissær Jacob Hersleb, Trondheim 1710. Printz' samling i Norges Riksarkiv.

hjort, og det samme har alle følgende generationer gjort indtil i dag.

Slægten Hersleb

Stamfaderen til den norske slægt Hersleb er *Jacob Jensen Hersleb* (1617–1672), som var kongelig foged i Nordmøre. Han kom fra Sønderjylland, hvor hans fader *Jens Jensen* (1570–1638) var sognepræst i Herslev ved Kolding.

Jacob Jensen Hersleb's ældste søn *Christopher Hersleb* (1660–1721), som blev sognepræst til Stod i Nord-Trøndelag, var fader til biskop Peder Hersleb. Om Christopher Hersleb anvendte hjortevåbenet, vides ikke. I Norges Riksarkiv findes imidlertid i Printz' samling et segl mærket: »Hersleb, Trondhjem 1710«. Det viser det Hersleb'ske våben med hjorten, der rammes af pilen, og det må uden tvivl have tilhørt Christopher Hersleb's broder *Jacob Hersleb* (f. 1665), som var krigskommissær i Trondheim og assessor i bergamtet (fig. 6).

Samme sted, men i Lange's samling, findes et segl med et våben næsten mage til med autografen »J. Hersleb«, men uden årstal. De to segl er ikke identiske, men derfor kan de naturligvis godt begge stamme fra krigskommissæren – han kan have haft to signeter. Det er dog mere sandsynligt, at det stammer fra Christopher Hersleb's ældste søn *Jacob Hersleb* (1686–1758), der efterfulgte faderen som sognepræst i Stod. Hans søn *Johan Tobias Lemmerhirt Hersleb* (f. 1729), sognepræst i Ørland i Nord-Trøndelag, anvendte da også hjortevåbenet, ganske vist uden nogen pil, der rammes hjorten, og med et opvoksende træ som hjelmmerke i stedet for forparten af en hjort.

En tredie af Christopher Hersleb's sønner, oberstløjtnant i de norske dragoner *Nicolai Hersleb* (1698–1752), brugte også våbenet med hjorten, der rammes af en pil⁴) (fig. 13).

Tilstedeværelsen af seglet fra 1710 i Norges Riksarkiv vælter imidlertid totalt teorien om, at det Hersleb'ske våben skulle være afledet af det Hiort'ske. Peder Hersleb blev nemlig først gift med Bolette Hiort i 1719, og han kan tidligst have truffet hende i 1718, da han blev sognepræst i Gundslev på Falster. Før den tid var han feltpræst i Holsten.

Biskop Hersleb anvendte normalt våbenet i den form, som seglet fra 1710 viser det, men han anvendte også en variant. Hans exlibris viser således et vandret delt skjold, hvor hjorten, der rammes af pilen, ses i øverste felt, medens det nederste felt viser tre 6-takkede stjerner⁵). Det samme var tilfældet for hans søns vedkommende. Som landsdommer på Sjælland fik *Hans Christopher Hersleb* (1722–1788) sit våbenskjold ophængt i Sct. Bendts kirke i Ringsted (mellem 36 andre

landsdommerskjolde), og det viser i det øverste, blå felt en sølv hjort, der rammes af en guld pil, og tre 6-takkele guldstjerner i det nederste ligeledes blå felt; i hjelmen forparten af en hjort, der rammes af en guld pil (fig. 7). Hans segl, som findes i Rigsarkivets samling af borgerlige segl, viser i skjoldet kun hjorten, der rammes af pilen.

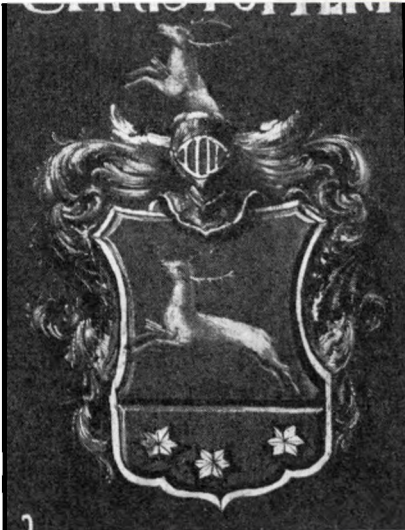
Slægten Graab (Graae)

I Rigsarkivets seglsamling findes der et segl med et våben, der tilskrives slægten *Graa*⁶⁾. Det viser et ovalt skjold, der er vandret delt af en smal bjælke. I øverste felt ses den springende hjort, der rammes af en pil i halsen, og i det nederste en hjulplov. Hjelmværket er en stående fugl, muligvis en stork (fig. 8). At dette slægtsvåben er afledt af det Hersleb'ske, kan der næppe være tvivl om, idet en af

8. Slægten Graah's våben på segl i Rigsarkivets samling af borgerlige segl.

biskop Peder Hersleb's døtre *Petronelle Helena Hersleb* (1724–1778) blev gift med sekretær i danske kancelli, konferensråd *Andreas Graah* (1700–1780). Det er antagelig deres søn, landsdommer på Bornholm, justitsråd *Peter Graah* (f. 1750), som dette våben må tilskrives.

7. Landsdommer Hans Christopher Hersleb's våbenskjold i Sct. Bendts kirke i Ringsted, 1745.

Slægten Neuman

I Frederiksborgmuseets seglsamling findes et segl med et våben nøjagtig mage til det Hersleb'ske, som tilskrives jernværksejer *Jacob Hersleb Neuman* (1768–1821), Odalsverk i Kongsvinger. Som mellemlavnavnet angiver, var han i slægt med Hersleb'erne. Hans moder var *Inger Marie Hersleb* (f. 1748), som blev gift med en proprietær *Ivar Neuman* (1739–1829). Hun var datter af justitsråd *Jacob Peder Hersleb* (1717–1782), rektor ved latinskolen i Christiania, og datterdatter af sognepræsten i Stod, *Jacob Hersleb*.

Jacob Hersleb Neuman brugte også en variant af det »rene«⁷⁾ Herslevvåben, nemlig et fantasifuldt rococo-skjold med et sammenslynget monogram JHN bag hvilket hjorten med pilen i hal-

9. Jernværksejer Jacob Hersleb Neuman's segl, ikke dateret. Frederiksborgmuseets samling af dansk-norske segl.

sen springer frem (fig. 9). Om også hans efterslægt har brugt det Hersleb'ske våben, vides ikke.

Slægterne Tønder og Horneman

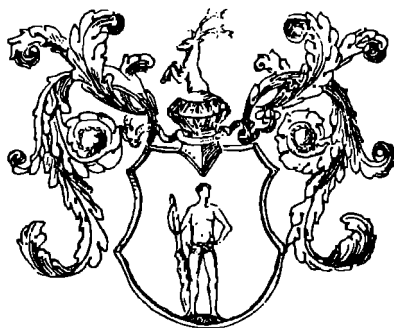
Hjorten dukker imidlertid også op som våbendyr i to andre slægter, som Hersleb'erne er i familie med, nemlig slægterne *Tønder* og *Horneman*, og her er det straks sværere at påvise en afledning af våbenet fra den ene slægt til den anden.

Herslebslægtens stamfader, fogeden på Nordmøre Jacob Jensen Hersleb, var gift med *Anna Tønder* (1636–1667). Hun var datter af *Christopher Nielsen Tønder* (1587–1656), som er den norske Tønderslægts stamfader. Han kom til Norge fra Tønder, hvor hans fader var købmand, og han blev kongelig foged i Nordmøre; det var således svigerfaderens embede, Jacob Hersleb overtog. Christopher Tønder's søn *Niels Christophersen Tønder* (d.

1648), som blev en velhavende købmand og borgmester i Trondheim, havde en datter, som blev gift med købmand og rådmand i Trondheim *Henrik Horneman* (1644–1716). Henrik Horneman igen havde en datter, som blev gift med godsejer *Ebbe Carstens* (1658–1736) til Reinskloster i Nord-Trøndelag. Deres børn kom imidlertid ikke til at hedde Carstens efter faderen, men blev døbt med mødreslægtens navne – enten Tønder eller Horneman.

Den ældste søn, som arvede Reinskloster, kom således til at hedde *Henrik Ebbesen Horneman* (1694–1748). Hans søn justitsråd *Henrik Horneman* (1738–1807), ejer af Reinskloster, giftede sig med *Abel Margrethe Hersleb* (1746–1813), der var barnebarn af sognepræsten i Stod Jacob Hersleb (biskoppens broder). Slægten Horneman's våben viser i skjoldet en stående vildmand med en kølle i hånden og i Hjelmen forparten af en hjort (fig. 10).

Det fremgår ikke af den Horneman'ske slægtsbog, hvem der har anlagt våbenet, men det må antages at have været rådmand Henrik Horne-

10. Slægten Horneman's våben. Efter Chr. Horneman: Slægten Horneman, Trondheim 1908.

11. Justitsråd Henrik Horneman's segl, Trondheim 1795. Printz' samling i Norges Riksarkiv.

man i Trondheim, der er den norske slægts stamfader. Justitsråd Henrik Horneman, der var gift med Abel Margrethe Hersleb, byttede imidlertid om på motiverne i våbenet, således at hans våben fik en springende hjort i skjoldet og en vildmand i hjelmen (fig. 11).

Deres søn, stiftsverretsassessor *Christian Hersleb Horneman* (1781–1860), der var medlem af den grundlovgivende forsamling på Eidsvold 1814, førte samme våben som faderen, men han anvendte det ikke, da han satte sit navn og segl under Norges grundlov. Han brugte her et signet med et sammenslynget monogram HH. Antagelig har også hans brødre brugt hjortevåbenet – i hvert fald har hans brodersøn *Henrik Christian Horneman* (1816–1891), forstander for de Angellske stiftelser i Trondheim, brugt dette våben i et bevaret segl fra 1882.

Den ene af Ebbe Carstens' sønner fik altså moderens slægtsnavn Horneman. En anden af sønnerne fik derimod mormoderens slægtsnavn Tønder. Det var *Niels Ebbesen Tønder* (1700–1765), som blev sognepræst ved Vor Frue kirke i Trondheim. Også i

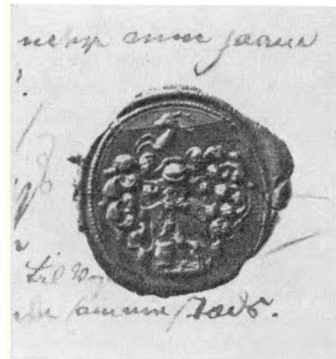
hans våben dukker hjorten op. Der er bevaret flere af hans segl – det tidligste fra 1726 – og de viser et våben, som i skjoldet har en hjort, der står med forbenene på en tønne, og som hjelmtegn forparten af en hjort (fig. 12).

Hans søn, sognepræst til Nesset i Romsdal *Jeremias Tønder* (1728–1820), førte et våben med et delt skjold med en konkylie i 1. felt og en springende hjort i 2. felt samt som hjelmtegn forparten af en hjort.

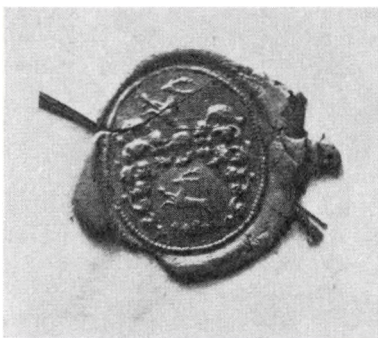
Der findes Tønder-segl med andre motiver både i Rigsarkivets seglsamling og i Norges Riksarkivs samlinger (*Niels Christophersen Tønder* havde en stor efterslægt, deriblandt mange officerer), men det kan i hvert fald fastslås, at hjortevåbenet optræder også i Tønderslægten.

Slægten Aræe

I 1750 stod de norske regimentter overfor en omordning, og i denne anledning indkaldtes der indberetninger fra samtlige kompagnichefer med oplysninger om kompagniernes indkvarteringsforhold m. v. (regimentterne lå den-

12. Sognepræst Niels Ebbesen Tønder's segl, Trondheim 1739. Enkekassens arkiv i Rigsarkivet.

13. Oberstløjtnant Nicolai Hersleb's segl, Trondheim 1739. Enkekassens arkiv i Rigsarkivet.

gang ikke samlede i garnisoner, men havde deres kompagnier »i lægd« rundt om i sognene⁷⁾. Mellem indberetningerne fra 1. opplandske infanteriregiment findes der to, som bærer segl med et hjortevåben. Det ene tilhører førnævnte oberstløjtnant Nicolai Hersleb (fig. 13), som på dette tidspunkt var chef for regimentets dragonkompagni, der lå indkvarteret i Ringsaker sogn; det andet tilhørte major *Andreas S. Arøe* (1699–1755), som kommanderede det Ringsaker'ske kompagni (fig. 14). De to våben er næsten ens bort-

14. Major Andreas S. Arøe's segl, Ringsaker 1750. Initialer ASA. Krigskancelliets arkiv i Rigsarkivet.

set fra, at ingen pil rammer hjorten i Arøe's våben.

Major Andreas Arøe's våben er altså ganske lig det Hiort'ske – og ejendommeligt nok bliver Arøe's søn, major ved 2. opplandske infanteriregiment, *Thomas Henrik Arøe* (1737–1790), sytten år senere gift med en datter af Povel Hiort i Askim. To hjortevåben mødes atter! Thomas Henrik Arøe brugte ligesom faderen en springende hjort i skjoldet, men som hjelmtegn anlagde han mellem vesselhorn officerssymbolet: den pansrede arm med et sværd i hånden (fig. 15).

I Frederiksborgmuseets seglsamling findes et uidentificeret segl med et våben ganske lig Thomas Henrik Arøe's (bortset fra, at der ingen vesselhorn er i hjelmen). Det bærer initialerne SA og må antagelig tilskrives en anden af major Andreas Arøe's sønner, kaptajn ved 2. akerhusiske infanteriregiment *Søren Arøe* (f. 1739).

En tredje af Andreas Arøe's mange sønner, kaptajn ved 2. opplandske infanteriregiment *Knud Arøe* (1730–1802), brugte mærkeligt nok et helt andet våben end sine brødre, nemlig et vertikalt delt skjold med en (spejlvendt) fane i hvert felt (fig. 16). Ligesom brødrene brugte han dog den væbnede arm som hjelmmærke.

Den omstændighed, at major Andreas Arøe's broder, sognepræsten i Jevnaker i Hadeland, *Thomas Henrik Arøe* (d. 1749) ikke brugte et hjortevåben, kan indicere, at det var Andreas Arøe, som anlagde dette våben. Sognepræstens våben, som findes i Boeck's samling i Norges Rigsarkiv, er dateret 1748 og viser i skjoldet et opvoksende træ omgivet af mindre træer, og der er tilsyneladende ingen hjelm, men en rede (eller en trætop), hvori der står en fugl med et blad i næbbet.

Slægten Frick

Som nævnt i indledningen brugte også en anden af sognepræst i Stenstrup, Hans Gregersen Hiort's svigersønner et hjortevåben, nemlig sognepræsten ved Vor Frue kirke i Nyborg, Hans Hansen Frick (fig. 17). Han kom fra Bergen, hvor hans fader var byskriver. Det vides ikke, om slægten har ført en hjort i sit våben før Hans Frick anvendte et sådant mæge til sin svigerfaders, men noget tyder derpå. I Moe's samling i Norges Riksarkiv findes der nemlig et våben med en springende hjort, som tilskrives *Jacob Frick*, borger i Bergen. Det har et todelt skjold med en springende hjort og to stjerner i øverste felt og 7 kugler i det nederste, mindre, felt. Hjelmene bærer en krone og to vesselhorn med en stjerne imellem. Antagelig har dette våben været ført af kancelliråd *Jacob Davidsen Frick* (Frich) (1739–1829), som var skibsreder og borgmester i Bergen.

Slægten Frick's genealogi er lidet oplyst, og Jacob Fricks slægtskabsforhold til Hans Frick har derfor ikke kunnet

15. Major Thomas Henrik Arøe's segl, 1767. Rasch's samling i Norges Riksarkiv.

16. Kaptajn Knud Arøe's segl, 1779. Moe's samling i Norges Riksarkiv.

konstateres. Jacob Frick's våben er yngre end Hans Frick's, og da vi ved, at Hans Frick's efterslægt forblev i Danmark, kan vi måske tillade os at slutte, at Jacob Frick's våben ikke er afledet af Hans Frick's. Det tyder på, at hjorten også har været Frickslægten's våbendyr.

Når man, som det her er gjort, konstaterer, at ikke mindre end otte indgiftede slægter har brugt samme motiv i skjoldet på deres våben, spekulerer man uvilkårligt på, om ikke de forskellige våben skulle være afledet af hinanden. Måske er det hele blot tilfældigheder – men man kan alligevel ikke lade være med at sysle med tanken. Er der et mønster, hvor de forskellige brikker kan falde på plads? Desværre er det jo sporadisk, hvad der er levnet af segl og andre våbenafbildninger fra de her nævnte slægter, og meget dølgjer sig vel endnu på aktstykker i arkiverne. De få brikker, der

17. Sognepræst Hans Frick's segl, Nyborg 1738. Rigsarkivets samling af borgerlige segl.

her er draget frem, er ikke nok til, at der kan drages sikre slutninger.

Man kan dog med sikkerhed sige, at slægterne Graah's og Neuman's våben er afledet af det Hersleb'ske. Så er der seks slægter tilbage. Det kan betragtes som givet, at Hersleb's våben ikke som først antaget er afledet af Hiort's. Men kan det omvendte ikke have været tilfældet? Man kan tænke sig, at Hans Gregersen Hiort har fået idéen til sit våben ved at se, at svigersønnen Peder Hersleb førte et våben med en springende hjort. Det motiv passede jo storartet til det navn, han havde antaget. Kronologien er dog lige ved at vælte også denne teori. Det tidligste Herslevvåben er fra 1710, det tidligst kendte Hiort'ske våben er fra januar 1719, og Peder Hersleb giftede sig først med Bolette Hiort i oktober 1719. Der er dog den mulighed, at de kan være blevet forlovet allerede i 1718, hvor Hersleb blev sognepræst i Gundslev (den 15. juni).

Kan det mon tænkes, at hjorten som våbendyr oprindelig stammer fra Tønderslægten og derfra er gået videre både til Hornemanslægten og Herslevslægten – og fra sidstnævnte videre til slægten Hiort? Den kongelige foged Christopher Nielsen Tønder var jo fælles stamfader for både den Horneman-

ske og den Hersleb'ske slægt. Man kan i denne forbindelse tænke på, at det Hornemanske våben i den oprindelige form med vildmanden i skjoldet havde en hjort som hjelmmerke, og at borgmester Henrik Horneman, der antagelig anlagde dette, var gift med Niels Christophersen Tønder's datter. Hvis Tønderslægten har ført en hjort i skjoldet, kan det have været som en reverens til svigerfaderen, at Horneman førte en hjort i hjelmen. Men dette er gæteri, for det er trods eftersøgning ikke lykkedes at finde Niels Christophersen Tønder's segl.

Arøevåbenet lader sig ikke indpasse i det nævnte mønster, fordi der ikke er nogen påviselig slægtsforbindelse mellem major Andreas S. Arø og slægterne Tønder, Hersleb og Horneman – først en generation senere gifter Arø's søn sig med en Hiort. Det samme gælder slægten Frick, hvor der tilsyneladende heller ikke er nogen slægtsforbindelse, før Hans Frick gifter sig med Hans Gregersen Hiort's datter.

18. Jacob Frick's segl, Bergen, ikke dateret. Moe's samling i Norges Riksarkiv.

Noter

- 1) Desværre er seglet, der findes i Landsarkivet i Odense, for utydeligt til, at det kan bruges som illustration.
- 2) Esbjørn Hiort: Slægten Hiort i Danmark og Norge (København 1966), s. 115.
- 3) I Frederiksborgmuseets samling af dansk-norske segl findes dog et segl mærket: P. Hjort, Knifholt (?) 30/4 1737, som meget vel kan være Peder Hiort's.
- 4) Da det senere omtalte segl fra 1750 var meget utydeligt, har jeg i min ovennævnte bog om slægten Hiort fejlagtigt angivet, at der i Nicolai Hersleb's våben ingen pil var i hjortens hals. Jeg har senere i enkekasens arkiv fundet det som fig. 13 viste segl.
- 5) I Frederiksborgmuseet findes et uidentificeret segl med et våben ganske lig det, der findes i Peder Hersleb's exlibris, og som derfor utvivlsomt kan tilskrives ham.
- 6) I Frederiksborgmuseets seglsamling er der tre segl med tilsvarende våben, som tilskrives slægten Graae. Slægtens navn stavedes oprindeligt *Graah*, men senere *Graa* og *Graae*.
- 7) De pågældende indberetninger findes i Rigsarkivet i Krigskancelliets koncepter til kgl. resolutioner 1750. Da de bærer samtlige norske regiments- og kompagnichefers signaturer og segl indeholder de et stort og interessant heraldisk materiale. Mange af officersvåbenene i I. C. W. Hirsch's store værk om de dansk-norske officerer 1648—1814 er tegnet efter disse segl.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommerseil bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommerseilt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

Våbener for det danske Flyvevåben

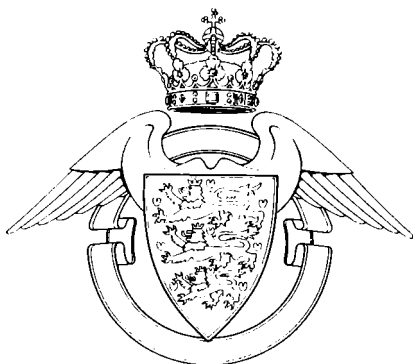
Af Sven Tito Achen

I 1957 henvendte to unge flyver-officerer sig til det gamle Danske Selskab for Heraldik og Sfragistik (i 1959 gået op i Societas Heraldica Scandinavica) og spurgte, om man kunne hjælpe dem med et våbenskjold for deres eskadrille. Det ville man meget gerne, og efter et par samtaler og adskillige udkast fandt flyvere og heraldikere sammen frem til et våben, som udtrykte hvad flyverne havde haft i tankerne, og som også heraldikerne kunne være tilfredse med (se figur 15).

Allerede nogle år i forvejen, fra o. 1950, var våbener begyndt at dukke

op på forskellige eskadrillers og flyvestationers materiel, brevpapir, blazere m. m. Initiativet hertil var ikke kommet ovenfra, fra Flyvevåbenets ledelse, men fra officerer og mandskab, som selv udformede deres idé og betalte hvad det evt. kostede at få den renetegnet, mangfoldiggjort eller udført i forskellige materialer.

Dette behøver ingen forklaring. Trangen til at danne sig et mærke, som skal udtrykke ens identitet, måske sige noget væsentligt om én, og give venner og fjender besked om, hvem de har for sig, er almen menne-

1. Chefen for Flyvevåbenet. Flyvevåbenets skjolde anvendes med to sæt »tilbehør«, enten som her, eller som på figur 8. Vingene er guld, båndet er blå og bærer i dette tilfælde teksten »Chefen for Flyvevåbenet« samt, foroven, tre stjerner. De enkelte enheder fører deres devise samt navn og evt. nummer på båndet. Øverst svæver den kongelige krone. Af pladshensyn er for de øvrige våbeners vedkommende kun skjoldet vist.

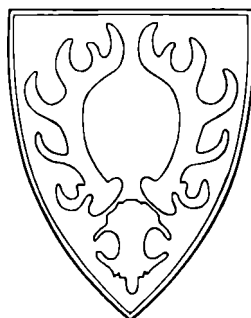
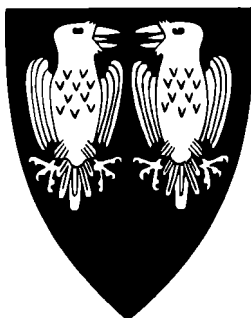
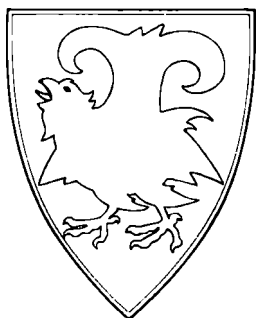
skelig. Men måske var flyverne blevet styrket i deres tilskyndelse ved hvad de havde set i udlandet, f. eks. inden for *Royal Air Force*, hvis eskadriller og andre formationer har ført en form for våben omtrent siden korpsets oprettelse under den Første Verdenskrig.

Adskillige af disse spontant opståede våbener kunne heraldisk set ikke være

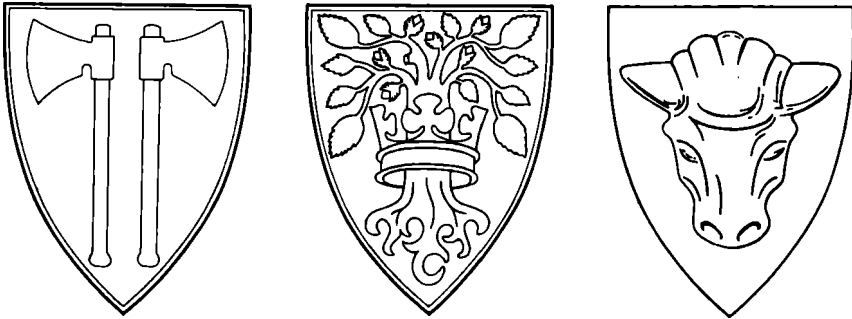
bedre, hverken i idé eller i udførelse. Andre var mindre gode, og nogle var rædsomme. Et par af våbenmærkerne udgjordes af fabelvæsener, som var nye for den traditionelle heraldik, og adskillige af våbenerne var humoristiske. Folk som lever farefuldt lægger sjældent så megen alvor for dagen.

I 1965 bestemte Forsvarsministeriet imidlertid, at nye våbener skulle udarbejdes efter faste retningslinjer, og at alle hidtil brugte våbener skulle tages op til revision. Ved denne revision kasserede man skjoldemærker, som i alle fald ingen heraldiker ville græde over at sige farvel til (en turistviking, tegnefilmsfigurer, trolden Teddy), men lod det desværre også gå ud over et par af de gode mærker. Enkelte våbener beholdt man, delvis let forandret, om end ikke undtagelsesløst til noget bedre. I den nye samling er der adskillige vældig gode våbener, og adskillige kække og opfindsomme deviser; det er, som helhed, et smukt resultat, om end måske lidt for friseret. Og humøret er totalt forsvundet.

De nye våbener er udarbejdet af Flyvevåbenets Heraldiske Arbejdsgruppe: major F. A. Fischer, major H. O. Feldstedt, arkitekt N. E. Botfeldt (Orlogsværftet), Statens heraldiske Konsulent ekspeditionssekretær Paul War-

2.—3.—4. Flyvestationerne Karup, Skrydstrup (sorte ravne i sølvfelt) og Tirstrup.

5.—6.—7. Flyvestation Vandel, Flyvestation Vedbæk, Flyvestation Alborg.

ming, arkitekt Claus Achton Friis m. fl. Ved formuleringen af de latinske devise har bibliotekar K. Friis Johansen, Det Kgl. Bibliotek, bistået. Indtil sommeren 1968 var i alt 23 våbener blevet fastsat.

Chefen for Flyvevåbenet: I guld felt tre over hinanden gående guldkronede blå løver med guld kløer og røde tunger, ledsaget af ni røde hjerter (søblade), se figur 1. Kongen af Danmarks våben og den danske stats våben, som også anvendes af Flyvevåbenet, er hermed tillige autoriseret for en person uden for kongehuset, nemlig chefen for Flyvevåbenet.

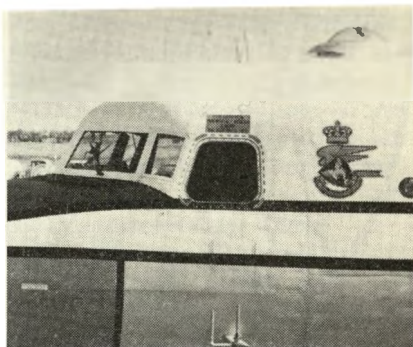
Nogle vil måske synes, at det er et brud på al heraldisk tradition, og på almindelig fornuft, at statsoverhovedets og statens våben skal anvendes, officielt fastsat, af en af statens tjenestemænd. Men det skal vel opfattes sådan, at det er Flyvevåbenets våben, som chefen bruger?

Flyvestation Karup: I rødt felt en guld urfugl (figur 2). Devise: »*Jutus fortis tenax est*, Jyden han er stærk og sej«. Urfuglen var karakteristisk for de hedeområder, hvor flyvestationen er anlagt, og indgår med lignende motivering i våbenerne for Brande Kommune og Viborg Amtskommune. Kgl. godkendt 1966.

Flyvestation Skrydstrup: I sølv felt to forfra sete sorte ravne med hovederne vendt mod hinanden (figur 3). Devise: »*Cogita memento*, Tænk og husk«. De to ravne udtrykker flyvestationens tilknytning til egnen, hvor ravnene indgår i seglet for Nørre Rangstrup Herred, fra o. 1300, og i våbenerne for Vojens og Agerskov kommuner. Kgl. godkendt 1967.

Flyvestation Tirstrup: I rødt felt et guld kronhjortetrofæ (figur 4). Devise: »*Qui offenderit ferietur*, Den der kommer for nær, bliver stanget«. Figuren står for flyvestationens beliggenhed på Djursland, »Hjorteland«; i seglet for Djurslands Sønder Herred, kendt fra 1584, indgår to hjortedyr. Ordet *trofæ* i denne betydning er sikkert hentet fra jagersprog og vistnok nyt inden for heraldikken. Det er unægtelig lettere at handskes med end »en pandeskal med takker« eller »en pandebrask med gevire« eller »to hjortevier på et stykke af kraniet« eller hvad man ellers kunne finde på. Men er det også umiddelbart forståeligt og umisforståeligt? Kgl. godkendt 1967.

Flyvestation Vandel: I rødt felt to lodret stillede guld stridsøkser med hovederne vendt udad (figur 5). Devise: »*Persta atque odura*, Hold ud

8. Et eksempel på hvorledes våbenet kan anvendes. Eskadrille 721's våben på et fly, til højre; i nærbillede til venstre.

og vær standhaftig«. Økserne står for de to vikingetidskonger Gorm den Gamle og Harald Blåtand, der boede i Jelling, ikke langt fra Vandel. Af lignende grund indgår to økser også i våbenet for Vejle Amtskommune. Kgl. godkendt 1967.

Flyvestation Vedbæk: I rødt felt en sølv bøg med en åben guld krone om stammen (figur 6). Devise: »*Quamdiu fagus, Så længe bøgen . . .*« (Og gamle Danmark skal bestå / så længe bøgen spejler . . .). Bøgen står for den skovrige egn. Som Danmarks nationale træ er den omsluttet af en krone, og denne skal tillige angive at Flyvestationen huser Flyverkommandoen.

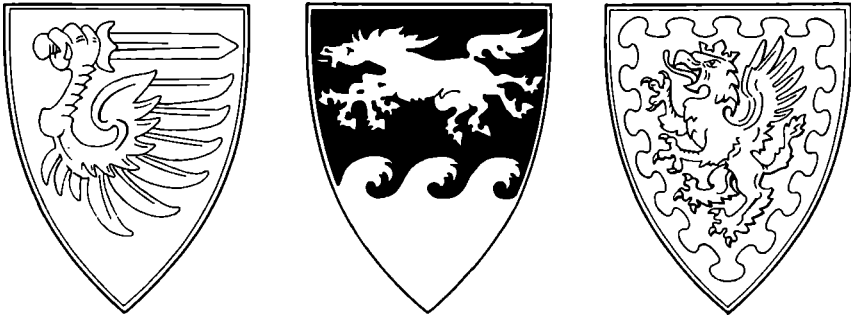
Flyvestation Ålborg: I rødt felt et guld tyrehoved, set forfra (figur 7). Devise: »*Cave taurum cimbricum, Vogt dig for kimbrertyren*«. I oldtidens Himmerland, blandt kimbererne, blev tyren tilbedt. »Kimbrertyren«, en statue af A. J. Bundgård, på Vesterbro i Ålborg, er blevet et slags vartegn for byen og egnen, og står i Ålborg Amtskommunes våben. Det direkte forbillede for flyvestationens skjoldmærke er en bronzefigur fra jernalderen, fundet i Store Vildmose nær flyvestatio-

nen. Kgl. godkendt 1966. — Tidligere, vistnok fra 1962, førte flyvestationen et cirkelrundt våbenmærke med en flagermus og devisen: »*Et nocte paratus, Også rede om natten*«.

Flyevåbenets Officersskole: I blåt felt en vinget ørneklø, som holder et sværd, det hele guld (figur 9). Devise: »*Per doctrina vis, Styrke gennem viden*«. Våbenmærket anskueliggør skolens formål: at give sværdet, eller dem der svinger sværdet, vinger.

Eskadrille 721 (Værløse): I sort felt en springende sølv delfin med vinger (figur 8). Devise: »*Ubiqumque quandocumque, Hvor som helst, når som helst*«. Det vingede havdyr symboliserer eskadrillens opgaver, bl. a. eftersøgnings- og redningstjeneste over havet; fra oldtiden har delfinen været anset for menneskets særlige ven og hjælper. Kgl. godkendt 1967. — Tidligere førte eskadrillen et lignende våbenmærke, i en mere naturalistisk udførelse.

Eskadrille 722 (Værløse og Jylland): I sort felt en fremstormende ottebenet hest over en skjoldfod, hvis overkant danner tre brydende bølger, det hele sølv (figur 10). Devise: »*Nihil intentatum, Intet uforsøgt*«. Eskadrillens

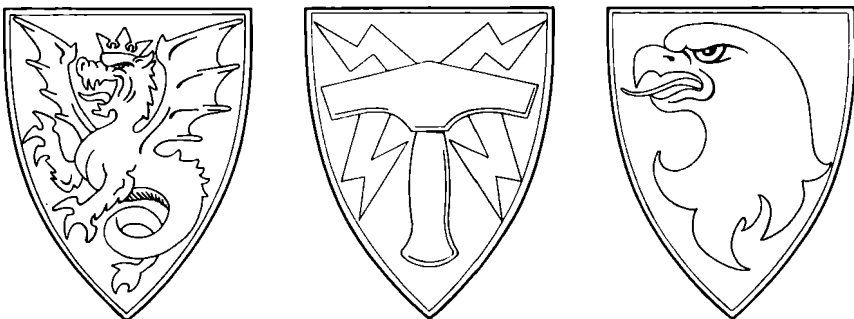
9.–10.–11. Flyvevåbenets Officersskole, Eskadrille 722, og Eskadrille 724.

opgaver er transportflyvning samt eftersøgnings- og redningstjeneste i helikopter. Den nordiske mytologis ottebenede hest Sleipner, der tjente Odin samt andre guder og helte indtil det muliges yderste grænser, er et udmærket våben for en organisation der under vanskelige og farlige forhold har reddet hundreder af menneskeliv. Kgl. godkendt 1967. – Tidligere førte eskadrillen et helt andet våben, se figur 15.

Eskadrille 724 (Skrydstrup): I sølv felt med en blå bort, dannet ved sky-snit, en oprejst rød grif med guld krone (figur 11). Devise: »*Recta acriter, Lige på og hårdt*«. Eskadrillen består af dagjagere og symboliseres uden omveje af den vingede, til kamp beredte grif. En rød, kronet grif i sølv

var Erik af Pommerns slægtsvåben, og indgik under ham i kongevåbenet. Den blå bort er ment som en brisure – så at eskadrillens våben ikke bliver identisk med de pommerske hertugers – men den ødelægger det enkle og smukke våbens karakter. Det ville have været bedre at brisere ved at ændre tinkturerne og have udeladt borten. – Tidligere førte eskadrillen sit specielle fabeldyr, en løve med ørnehoved og -vinger, kaldet »lørnen«. Dette dyr mindede meget om en grif, men var alligevel noget helt for sig selv. Hvorfor lod man det ikke leve?

Eskadrille 725: I rødt felt en kronet lindorm, guld (figur 12). Devise: »*Cave, adsum, Tag jer i agt, her er jeg*«. Eskadrillen består af jagerbombere, nærliggende symboliseret af det vin-

12.–13.–14. Eskadrille 725, Eskadrille 727, og Eskadrille 729.

15. Et af de tidlige våbener, som blev afskaffet ved nyordningen, fotograferet 1965. I dette tilfælde var det synd, at det gik sådan — uanset at det nye våben for eskadrillen også er godt — for Sankt Bernhardshunden med cognacstønden, og devisen »Fidelis, Til at stole på«, var et storartet, og humørfyldt, udtryk for eskadrillens opgave: eftersøgnings- og redningsarbejde. Desuden havde dette våben det uvurderlige fortrin, at det var valgt af eskadrillens egne officerer: det var dette mærke, de selv ønskede at udøve deres farlige gerning under.

gede fabeldyr med opspærret gab og frygtelige kløer. Våbenet er uden ændringer hentet fra det sammensatte danske kongevåben, hvor det står for kongens titel »de Venders«. Dermed er det også blevet identisk med skibsvåbenet for mineudlæggeren »Lindormen« (se HT bind I, nr. 4 side 143, 1961). Det ville have været heldigere, om man havde gjort eskadrillevåbenet forskelligt fra det kongelige våbenfelt og fra skibsvåbenet, hvilket kunne være sket blot ved at bytte om på tinkturerne.

Eskadrille 727: I blåt felt en sølv Tors-hammer, hvorfra udstråler fire guld lyn (figur 13). Devise: »Volat,

percutit, revertitur, Den flyver, den rammer, den vender tilbage«. Eskadrillen består af jagerbombere og symboliseres udmærket af Tors hammer, som, når han kastede den, altid ramte sit mål og derefter fløj tilbage i hans hånd. Kgl. godkendt 1966. — Tidligere førte eskadrillen en vinget Tors-hammer og devisen »Fortius, citius, altius, Stærkere, hurtigere, højere«. Hvorfor kunne den ikke beholde det?

Eskadrille 729: I grønt felt et afrevet høgehoved, guld (figur 14). Devise: »Oculus recordans, Øjet som husker«. Eskadrillens opgave er rekognoscering, og høgen, med sit skarpe syn, er derfor et velegnet våbenmærke

for den. Kgl. godkendt 1966. — Eskadrillen førte tidligere samme våbenbillede og devise, men våbenet i en langt mindre tilfredsstillende udførelse end i dag.

Luftværnsgruppen: I rødt felt tre lodret stillede sølv brandpile, to, én, med spidsen opad og med guld flamme (figur 16). Devise: »Semper paratus, Altid rede«. Alle eskadrillerne 531, 532, 533, 534, 541, 542, 543 og 544 har samme devise. Luftværnsgruppen omfatter eskadriller med raketter, og disse er heraldiseret ved brandpile. Kgl. godkendt 1967.

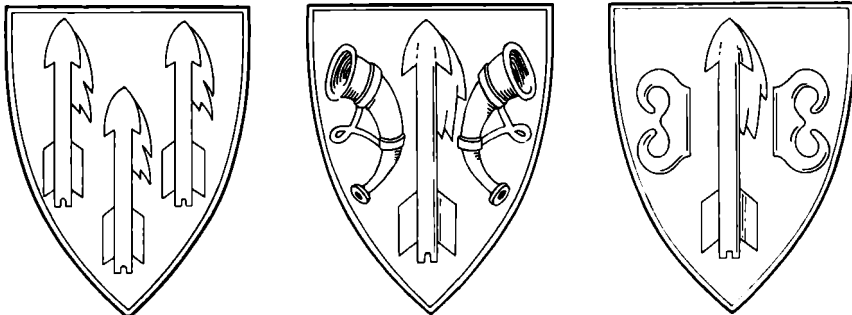
Eskadrille 531: I rødt felt en lodret stillet sølv brandpil med spidsen opad og guld flamme, mellem to guld jagthorn med mundingerne opad og udad (figur 17). Eskadrillens opgave, raketoperationer, er angivet ved brandpilen; den er stationeret i Nordsjælland, fra gammel tid de danske kongers foretrukne jagtterræn og derfor symboliseret ved jagthorn. — Kgl. godkendt 1966. — Tidligere førte eskadrillen et våben med en dobbeltøkse mellem to naturalistiske gengivne Nike-raketter, samt sin devise på dansk.

Eskadrille 532: I rødt felt en lodret stillet sølv brandpil med spidsen opad og med guld flamme, mellem to lodret stillede guld ildstål med åbningerne

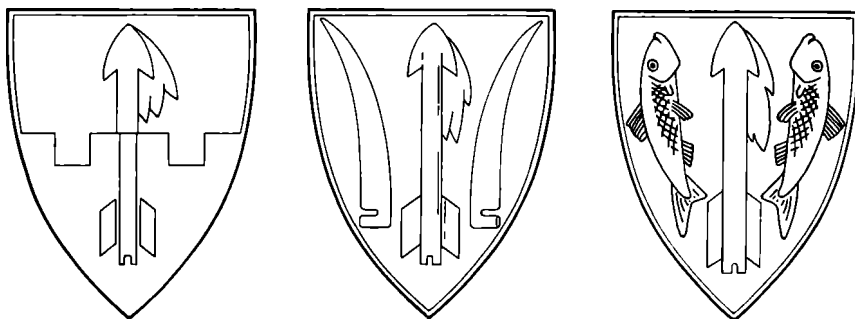
udad (figur 18). Brandpilen står for raketterne, og ildstålene for eskadrillens stationering på Amager. Begruelsen for dette sidste er følgende: Ildstålet — eller hvad figuren nu skal forestille; forskerne er vistnok ikke helt enige — var oprindeligt et våbenmærke for de burgundiske fyrster, som i 1400-tallet også herskede over Nederlandene. I 1500-tallet blev Amager »koloniseret« af nederlandske bønder, og den konge som indkaldte dem, Christian 2., var ridder af den Gyldne Vlies, i hvis ordenskæde ildstålet indgår som en karakteristisk bestanddel. Kgl. godkendt 1966.

Eskadrille 533: Ved et tindesnit tværdelt af rødt og sølv, og hen over delingen en lodret stillet brandpil med spidsen opad, i omvendte tinkturer og med guld flamme (se figur 19). Brandpilen står for raketterne, og den hvide mur for eskadrillens stationering på Stevns. Fra gammel tid har kridtstenskvadre været det karakteristiske byggemateriale på Stevns, og halvøen selv rager frem i havet som en mægtig, hvidt bastion. Kgl. godkendt 1966.

Eskadrille 534: I rødt felt en lodret stillet sølv brandpil med spidsen opad og med guld flamme, mellem to sølv leblade med spidsen opad og udad (figur 20). Brandpilen står for raketterne,

16.—17.—18. Luftværnsgruppen, Eskadrille 531, samt Eskadrilleme 532 og 542; de to sidstnævnte har samme våbentegning, men med forskellige farver.

19.–20.–21. Eskadrillerne 533 og 543 (samme tegning, forskellige farver), Eskadrillerne 534 og 544 (samme tegning, forskellige farver), og Eskadrille 541.

terne, og eskadrillens stationering på »Heden«, mellem Roskilde, Køge og København, er angivet ved lebladene. På Heden findes den jord, som al anden dansk landbrugsjord er klassificeret udfra. Kgl. godkendt 1967.

Eskadrille 541: I blå felt en lodret stillet sølv brandpil med spidsen opad og med guld flamme, mellem to sølv sild med hovedet opad og ryggen udad (figur 21). Brandpilen står for raketter, og sildene for eskadrillens stationering, på Middelgrunden i Øresund. I middelalderen var Øresundssilden en af Danmarks vigtigste indtægtskilder. Kgl. godkendt 1967.

Eskadrille 542: I blå felt en lodret stillet sølv brandpil med spidsen opad og med guld flamme, mellem to lodret stillede guld ildstål med åbningerne udad (figur 18). Brandpilen står for raketter, og ildstålene angiver eska-

drillens stationering på Amager, se under Eskadrille 532. Kgl. godkendt 1966.

Eskadrille 543: Ved et tindesnit tværdelt af blå og sølv, og hen over delingen en lodret stillet brandpil med spidsen opad, i omvendte tinkturer og med guld flamme (figur 19). Brandpilen angiver raketter, og muren eskadrillens stationering på Stevn, se under Eskadrille 533. Kgl. godkendt 1966.

Eskadrille 544: I blå felt en lodret stillet sølv brandpil med spidsen opad og med guld flamme, mellem to sølv leblade med spidsen opad og udad (figur 20). Brandpilen angiver raketter og lebladene eskadrillens stationering på »Heden«, se under Eskadrille 534. Kgl. godkendt 1967.

Siden denne oversigt blev skrevet, er yderligere fem våbener inden for Flyvevåbenet blevet fastsat. De vil blive præsenteret i næste nummer.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommerseil bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommerseilt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.